

บทที่ ๒

แนวคิดวรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านอีสาน และความเป็นมาของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อ

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเป็นส่วนหนึ่งของคติชนวิทยาในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานวรรณกรรมประเภทนิทานจากหนังสือและเอกสารงานวิจัยต่างๆซึ่งมีลำดับเนื้อหาดังต่อไปนี้

๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรม

วรรณกรรมพื้นบ้านกับนิทานพื้นบ้านหากไม่พิจารณาโดยความละเอียดถี่ถ้วนแล้วอาจทำให้เข้าใจว่าเป็นอย่างเดียวกันแต่ความจริงแล้วทั้งสองอย่างนี้มีความแตกต่างกันซึ่งสิ่งที่จะทำให้เราเข้าใจถึงความแตกต่างกันได้ประการหนึ่งคือการศึกษาคำจำกัดความซึ่งคำว่าวรรณกรรมมีความหมายตามทัศนะของนักวิชาการดังนี้

วรรณกรรมหมายถึงสิ่งซึ่งเขียนขึ้นไม่ว่าจะเป็นรูปใดหรือความมุ่งหมายใด^๑

วรรณกรรมหมายถึงหนังสือหรือเอกสารที่มีลักษณะเป็นศิลปกรรมในฐานะที่มีรูปแบบมีเนื้อหาสาระที่ผู้เขียนพยายามสื่อความคิดด้วยวิธีการหนึ่งมายังผู้อ่าน^๒

วรรณกรรมหมายถึงงานเขียนในรูปกวีนิพนธ์ร้อยกรองและข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้วได้แก่บทความสารคดีนวนิยายนิทานเรื่องสั้นบทละครภาพยนตร์บทโทรทัศน์ตลอดจนคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์^๓

จากการสัมมนาของชมรมวรรณศิลป์๖สถาบันการศึกษาคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและวิทยาลัยการค้ำเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๘ได้กำหนดความหมายไว้ว่าวรรณกรรมคืองานสร้างสรรค์ทางศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อกลางไม่ว่าจะมีเนื้อหาเป็นแบบใดก็ตามมีขอบเขตถึงงานเขียนทุกชนิดเช่น

^๑กุหลาบมัลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗), หน้า ๕.

^๒บุญเหลือเทพยสุวรรณและเจตนานาควัชร, วรรณคดี, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๕๘.

^๓สีธาพิณภูวคัลและนิตยากาญจนวรรณ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, ๒๕๒๐), หน้า ๓๕.

วรรณคดีนวนิยายเรื่องสั้นบทละครรวมทั้งวรรณกรรมที่เล่าสืบต่อกันมาด้วยปากเช่นนิทานพื้นบ้าน บทเพลงต่างๆ^๔

สรุปได้ว่าวรรณกรรมหมายถึงงานเขียนทุกชนิดทั้งประเภทร้อยกรองและร้อยแก้วเช่นนวนิยายเรื่องสั้นบทความเป็นต้นที่ผู้เขียนได้สื่อความคิดของตนเองรวมทั้งความคิดของผู้อื่นที่ได้สืบทอดต่อกันมาเช่นนิทานเป็นต้น ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้านหมายถึงงานเขียนประจำท้องถิ่นนั้นๆซึ่งในประเทศไทยได้แก่งานเขียนประจำท้องถิ่นภาคกลางภาคใต้ภาคเหนือและภาคอีสานในงานวิจัยนี้หมายเอาวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานผลงานที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาโดยการพูดและการเขียนของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น เช่น วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือวรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ เป็นต้นซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะใช้ภาษาพื้นบ้านในการถ่ายทอดเป็นเอกลักษณ์และสื่อเรื่องราวด้านต่างๆ ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นจารีตประเพณีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ทศนคติ ค่านิยม ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ของบรรพบุรุษอันเป็นพื้นฐานของความคิดและพฤติกรรมของคนในปัจจุบัน

๒. นิทานพื้นบ้าน

คำวนิทานหมายเอาเรื่องเล่าสืบต่อกันมารวมทั้งที่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยส่วนวรรณกรรมหมายเอาเฉพาะนิทานที่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้นเนื่องจากวรรณกรรมมีหลายประเภทเช่นวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดวรรณกรรมคำสอนเป็นต้นและนิทานพื้นบ้านก็เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมพื้นบ้านคือเป็นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านดังนั้นเพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัยให้แคบลงผู้วิจัยจึงจะได้เลือกกล่าวเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้านเท่านั้นซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของนิทานพื้นบ้าน

ความหมายตามพจนานุกรม คำว่า นิทานเป็นคำนาม หมายถึง เรื่องที่เล่ากันมาเช่นนิทานชาดกนิทานอีสป^๕ นิทานเป็นแหล่งรวมและความฝันนิทานเป็นทางออกทางใจของมนุษย์ทำให้มีความสุขและช่วยผ่อนคลายความทุกข์ในใจได้^๖ ลักษณะของนิทานพื้นบ้านนั้นต้องเป็นเรื่องเก่าที่เล่าสืบต่อกันมาปากต่อปากโดยใช้คำธรรมดาเป็นร้อยแก้วและไม่ทราบว่าเป็นผู้เล่า^๗ นิทาน

^๔ ประทีปเหมือนนิล, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า๕๖.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า๕๘๘.

^๖ ศิราพรฐิตะฐาน, ลักษณะเนื้อหาวรรณคดีไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า๓๕.

^๗ วิเชียรเกษประทุม, นิทานพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิสิทธิ์พัฒนาจำกัด), เอกสารคัดสำเนา, หน้า๓.

โดยทั่วไปหมายถึงเรื่องราวของเหตุการณ์ที่เป็นจริงและเรื่องที่แต่งขึ้นส่วนนิทานในแง่คติชนวิทยา หมายถึงเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมา^๘

โดยสรุปแล้วนิทานหมายถึงเรื่องเก่าที่เล่าสืบทอดกันมามีทั้งเหตุการณ์จริงและเรื่องที่แต่งขึ้นซึ่งบางส่วนนั้นได้รับการบันทึกไว้แล้วมีลักษณะเป็นร้อยแก้วช่วยให้ผู้ฟังและผู้อ่านได้ผ่อนคลายทุกข์ได้รับสุขและความรู้ในด้านต่างๆสามารถนำมาเป็นคติดำเนินชีวิตได้

๒.๒.๒ ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน

กุหลาบมลลิษมาสได้จำแนกลักษณะไว้ดังนี้

๑. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดาเป็นภาษาร้อยแก้วไม่ใช่ร้อยกรอง
๒. เล่าด้วยปากสืบทอดมาเป็นเวลาช้านานแต่ต่อมาในระยะหลังเมื่อการเขียนเจริญขึ้นก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า
๓. ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมนั้นเป็นใครอ้างแต่ว่าเป็นของเก่าฟังมาจากผู้เล่าซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง^๙

ส่วนเจือสตะเวทินได้จำแนกลักษณะนิทานไว้ดังนี้

๑. ต้องเป็นเรื่องเล่า
 ๒. ต้องเล่าด้วยภาษาร้อยแก้ว
 ๓. ต้องเล่าด้วยปากมาก่อน
 ๔. ต้องแสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน
 ๕. เรื่องจริงที่มีคติกอนุโลมเป็นนิทานเช่นมะกะโท เป็นต้น^{๑๐}
- ลักษณะสำคัญที่สุดของนิทานพื้นบ้านจึงอยู่ที่ต้องเป็นนิทานที่เล่าสืบทอดมาด้วยปากและไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งเป็นการเล่าจากความจำที่ได้ฟังต่อกันมาพอซึ่งเล่าให้ลูกฟังเคยฟังมาจากปู่หรือย่าปู่หรือย่าเคยฟังจากทวดและทวดก็เคยฟังจากผู้อื่นเล่าอีกที่ไม่สามารถสืบสาวได้ว่าผู้เล่าคนแรกคือใครเช่นนิทานเรื่องศรีธนญชัยซึ่งเป็นเรื่องตลกขบขันที่เป็นที่รู้จักกันดีเรื่องหนึ่งของประเทศไทยไม่มีใครบอกได้ว่าใครเป็นคนแต่งเรื่องนี้ขึ้นมาและเล่าให้ใครฟังเป็นครั้งแรกทราบได้แต่ว่าเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาแม้ว่าจะมีวรรณคดีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดกาพย์ชื่อศรีธนญชัยคำกาพย์วรรณคดีเรื่องนี้ก็แต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าเรื่องที่มีเล่ากันอยู่ก่อนแล้วเราจึงถือว่าเรื่องศรีธนญชัยเป็น

^๘ กุหลาบมลลิษมาสและคณะ, ภาษาไทย๘ (คติชนวิทยาสำหรับครู), (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๓๗), หน้า๖๐.

^๙ กุหลาบมลลิษมาส, คติชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘), หน้า๙๙ - ๑๐๐.

^{๑๐} เจือสตะเวทิน, คติชาวบ้านไทย, (กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า๒ - ๓.

นิทานพื้นบ้านในขณะที่เราพูดไม่ได้เป็นอันขาดว่าเรื่องตลกชุดพลนิกรนิกรนิกรเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตลกชุดนี้ป. อินทรปาลิต เป็นผู้แต่งขึ้น^{๑๑} เมื่อเป็นเช่นนั้นนิทานจึงไม่ใช่วิชาการไม่ได้เน้นที่ความเป็นเรื่องจริงแต่จะให้ความสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาในนิทานต่างหากเช่นคติธรรมทางพระพุทธศาสนา สภาพความเป็นอยู่ค่านิยมเป็นต้นความเป็นวิชาการนั้นอยู่ในรูปของการศึกษานิทานเชิงคติวิทยา

๒.๒.๓ ประเภทของนิทานพื้นบ้าน

โดยปกติแล้วคนเล่านิทานมักจะไม่ได้สนใจว่านิทานเรื่องนั้นๆเป็นนิทานประเภทใดหรืออาจเล่าโดยไม่รู้จักรวาทเป็นนิทานประเภทใดเลยก็ได้การแบ่งประเภทนิทานเป็นประเภทต่าง ๆ นั้นนักคติชนวิทยาเป็นผู้แบ่งทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาประเภทของนิทานพื้นบ้านนั้นพอรวบรวมได้ดังนี้

จากรุวรรณธรรมวัตร^{๑๒} ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านของกิ่งแก้วอัธการไว้ดังนี้

๑) **เทพนิยาย (Fairy tale)** เป็นนิทานที่แพร่หลายที่สุดรูปแบบหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตยุโรปเทพนิยายที่มีชื่อเสียงคือเทพนิยายของพี่น้องตระกูลกริมส์ลักษณะสำคัญของเทพนิยายคือตัวเอกจะต้องผจญภัยในดินแดนมหัศจรรย์มีของวิเศษต่างๆมีปาฏิหาริย์มากมายมีความช่วยเหลือจากอำนาจเหนือธรรมชาติมีขนาดของเรื่องค่อนข้างยาวมีหลายอนุภาคมีฉากเป็นดินแดนในจินตนาการไม่บังสถานที่แน่ชัดโดยมีตัวละครส่วนใหญ่เป็นเจ้าหญิงเจ้าชายตัวร้ายมักเป็นพ่อมดหรือยักษ์ชื่อที่น่าสยดสยองคือเทพนิยายตัวเอกมักจะเป็นฝ่ายหญิงเช่นสโนไวท์ซินเดอเรลล่า

๒) **นิทานชีวิต (Romantic tale)** เป็นนิทานที่เชื่อว่าเป็นความจริงเพราะฉากที่ใช้ในการดำเนินเรื่องเป็นฉากจริงบังสถานที่เวลาชัดเจนไม่เน้นเรื่องอภินิหารมีขนาดของเรื่องยาวมีโครงเรื่องซับซ้อนโดยที่ตัวละครส่วนใหญ่เป็นสามัญชนและแก่นเรื่องเป็นเรื่องการผจญภัยเช่นเดียวกับเทพนิยายแต่เป็นการผจญภัยบนโลกมนุษย์ศัตรูของพระเอกไม่ใช่สิ่งเหนือธรรมชาติแต่เป็นมนุษย์ด้วยกันเองตัวเอกจะต้องใช้ความสามารถแก้ปัญหาเช่นใช้ความฉลาดความอดทนอดกลั้นหรือใช้กลอุบายโดยไม่มีอำนาจวิเศษช่วยเหลือตัวอย่างนิทานชีวิตคือนิทานจักรวาลของประเทศไทย

๓) **นิทานวีรบุรุษ (Hero tale)** นิทานประเภทนี้กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลซึ่งเป็นวีรบุรุษของท้องถิ่นโดยจะเชิดชูในแง่ความกล้าหาญความสามารถในการปกครองและคุณธรรมมีขนาดของเรื่องยาวประกอบด้วยเรื่องแทรกซ้อนกันหลายเรื่องลักษณะฉากเป็นดินแดนในชีวิตจริงกำหนดสถานที่ได้แน่นอนและสามารถกำหนดเวลาได้มีแก่นเรื่องบอกเล่าถึงการผจญภัยหรือวีรกรรมของวีรบุรุษซึ่งมีลักษณะเหนือมนุษย์และมีโครงเรื่องที่ลำดับเหตุการณ์การผจญภัยของตัวเอกเป็นตอนๆไปเช่นท้าวฮุ่งหรือเจืองพระร่วง

^{๑๑} ฤทธิบาลมัลลิกะมาสและคณะ, ภาษาไทย๘ (คติชนวิทยาสำหรับครู), หน้า ๕๘.

^{๑๒} จารุวรรณธรรมวัตร, เอกสารประกอบการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน.(มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓.

๔)นิทานประจำถิ่น (Local legend) เป็นนิทานที่เกี่ยวกับท้องถิ่นหนึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงมักจะกล่าวถึงความเป็นมาของสถานที่ความเชื่อในเรื่องลึกลับเหนือธรรมชาติขนบธรรมเนียมประเพณีค่านิยมของคนในท้องถิ่นบางเรื่องก็กล่าวถึงวีรบุรุษของท้องถิ่นซึ่งทำให้คาบเกี่ยวกับนิทานวีรบุรุษมีขนาดของเรื่องสั้นหรือยาวก็ได้แต่ส่วนใหญ่มีขนาดสั้นกล่าวถึงเหตุการณ์เดียวฉากที่อ้างถึงสถานที่จริงมีตัวละครมนุษย์อมมนุษย์สัตว์ มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อนกล่าวถึงพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นและอำนาจผีสาธิตเวทมนตร์เช่นนิทานเรื่องพระยาทรงพระยาพานเมืองลับแลของอุตรดิตถ์ตาม่องลายของประจวบคีรีขันธ์

๕)นิทานอธิบายเหตุ (Explanator tale) เป็นนิทานที่พยายามอธิบายสิ่งที่มนุษย์สงสัยและหาคำตอบไม่ได้เช่นกำเนิดของมนุษย์สัตว์สิ่งของสภาพภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆมีโครงเรื่องไม่ซับซ้อนเนื้อเรื่องจะมุ่งไปที่การตอบคำถามว่าทำไมเพื่ออธิบายความเป็นมาของสิ่งเหล่านั้นเช่นนิทานเรื่องท้าวทักขณากของลพบุรีเป็นนิทานอธิบายเหตุของการห้ามนำน้ำส้มสายชูเข้าเมืองลพบุรีนิทานดาวคู่โก่อธิบายการตั้งชื่อดาวบนท้องฟ้า

๖)ตำนานและเทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมโบราณเช่นเทพปกรณัมของฮินดูขุนบรมของลาวท้าวคันคากของอีสานมีโครงเรื่องประกอบด้วยอนุภาคหลายอนุภาคว่าด้วยกำเนิดของจักรวาลกำเนิดของโลกมนุษย์และสัตว์ใช้ตัวละครที่อาจเป็นวีรบุรุษท้องถิ่นหรือเทพเจ้าตัวอย่างเช่นปู่สังกะสาอย่าสังกะสีขุนบรมพระมณูกับน้ำท่วมโลก

๗)นิทานสัตว์ (Animal tale) คือนิทานที่มีสัตว์เป็นตัวเอกและเป็นตัวจำลองพฤติกรรมของมนุษย์โดยมุ่งความเพลิดเพลินเป็นหลักนิทานสัตว์ที่มีคติสอนใจเรียกว่านิทานอุทาหรณ์เช่นนิทานอีสปนิทานชาดกมีลักษณะโครงเรื่องกล่าวถึงการผจญภัยของสัตว์พฤติกรรมสัตว์มักเป็นเรื่องของสัตว์ฉลาดกับสัตว์โง่และขนาดของเรื่องขนาดสั้นตัวอย่างเช่นนิทานอีสปนิทานชาดก

๘)มุขตลก (Jest) มุขตลกอาจแบ่งได้เป็นสองประเภทคือมุขตลกเจ้าปัญญาความขบขันอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ของพฤติกรรมเช่นเรื่องเกี่ยวกับความฉลาดความโง่การแก้แค้นการคุยโวหรือขันพฤติกรรมที่เกิดจากความผิดปกติของคนพิการเช่นนิทานเกี่ยวกับคนตาบอดหูหนวกส่วนมุขตลกหยาบโลนความขบขันอยู่ที่เรื่องเพี้ยนๆเป็นเรื่องผิดประเพณีหรือขันการใช้ภาษาบางเรื่องใช้วิธีการผวนคำแต่บางเรื่องใช้ศัพท์เกี่ยวกับเพศตรงๆซึ่งปกติจะไม่นำมาพูดในสังคม

๙)นิทานคติ (Didactic tale) นิทานบางเรื่องมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ศาสนาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคำสอนเช่นการทำดีกฎแห่งกรรม เป็นต้น

๑๐)นิทานเข้าแบบเป็นนิทานที่มีแบบสร้างพิเศษ (Pattern) เช่นมีโครงเรื่องเป็นลูกโซ่บ้างมีวิธีการขบขันโดยไม่คาดคิดหรือสามารถเล่าโดยไม่รู้จักจบ

กุหลาบมัลลิกะมาส^{๓๓} ได้จำแนกนิทานพื้นบ้านออกเป็น ๑๑ ประเภท และได้กล่าวถึงลักษณะและตัวอย่างของนิทานแต่ละประเภทซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑) **ทศนะศักดิ์นิทานมหัศจรรย์**มีเรื่องราวเกี่ยวกับความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติเช่น เทวดานางฟ้า เป็นต้น

๒) **นิทานชีวิตชีวิตดำเนิน**เรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริงมีการบ่งสถานที่และตัวละครชัดเจนอาจมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์หรือความมหัศจรรย์แต่ก็มีลักษณะที่ผู้อ่านผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์

๓) **นิทานวีรบุรุษ**เป็นนิทานที่มีขนาดค่อนข้างยาวประกอบด้วยหลายอนุภาคหลายตอน อาจอยู่ในโลกแห่งจินตนาการหรือโลกที่ดูเหมือนจะเป็นจริงแม้ว่านิทานมหัศจรรย์และนิทานชีวิตมีพระเอกที่มีลักษณะเป็นวีรบุรุษแต่ต่างกับนิทานวีรบุรุษที่นิทานประเภทหลังนี้เป็นนิทานชุดเล่าถึงเรื่องการผจญภัยของวีรบุรุษคนเดียวหลายครั้งหลายหนและมักเล่าถึงการผจญภัยของวีรบุรุษที่มีลักษณะเหมือนมนุษย์

๔) **นิทานประจักษ์**มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริงณสถานที่ใดสถานที่หนึ่งตัวละครและสถานที่บ่งไว้ชัดเจนอาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์หรือคนสำคัญในเมืองตัวละครอาจเป็นมนุษย์เทวดาสัตว์หรือผีนางไม้ นิทานประจักษ์ของไทยเช่นเรื่องพระยาทรงพระยาพานพระร่วงเจ้าแม่สร้อยดอกหมอกท้าวปาจิตกับนางอรพิมและเรื่องดาหม่องกลายเป็นต้น

๕) **นิทานอธิบายเหตุ**เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติอาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิดสาเหตุที่สัตว์บางชนิดมีรูปร่างลักษณะต่างๆกำเนิดของพืชดวงดาวมนุษย์ชาติหรือสถาบันเรื่องประเภทนี้มักจะสั้นและเล่าอย่างตรงไปตรงมาเพื่อตอบคำถามว่าทำไมสิ่งนั้นจึงเป็นอย่างนี้เช่นอธิบายว่าทำไมจระเข้จึงไม่มีลิ้นทำไมนกบางชนิดจึงพูดได้กำเนิดของดาวลูกไก่กำเนิดของจันทรคราส เป็นต้น

๖) **เทพปกรณัม**เป็นเรื่องอธิบายถึงกำเนิดของจักรวาลโครงสร้างและระบบของจักรวาล มนุษย์สัตว์ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเช่นลมฝนกลางวันกลางคืนฟ้าร้องฟ้าผ่าลำดับชั้นและบทบาทหน้าที่ของมนุษย์ตลอดจนพิธีกรรมการประพฤติปฏิบัติต่างๆที่เกิดขึ้นเมื่อไรเพราะเหตุใด

๗) **นิทานสัตว์**เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวเอก... สัตว์ที่เป็นตัวเอกในนิทานของแต่ละชาติอาจไม่เหมือนกันเช่นสุนัขจิ้งจอกเป็นตัวเอกในนิทานสัตว์ของยุโรปและชาติอื่นอีกบางชาติในนิทานสัตว์ของพม่าตัวเอกเป็นกระต่ายนิทานสัตว์ของพวกเขาอินเดียแดงในสหรัฐอเมริกาตัวเอกเป็นโคโยตี้ซึ่งเป็นสัตว์รูปร่างคล้ายสุนัขและตัวเอกในนิทานสัตว์ของบางชาติก็เป็นลิง

^{๓๓} กุหลาบมัลลิกะมาสและคณะ, ภาษาไทย๘ (คติชนวิทยาสำหรับครู), หน้า ๖๐- ๗๒.

๘)มุขตลกมักมีขนาดสั้นโครงเรื่องไม่ซับซ้อนมีเพียงอนุภาคเดียวตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่างๆ

๙)นิทานศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาแต่ไม่ใช่ประเภทเทพปกรณัมเช่นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเยซูและนักบุญต่างๆในคริสต์ศาสนาซึ่งไม่ปรากฏในพระคัมภีร์เช่นเรื่องพระเยซูและนักบุญปีเตอร์ให้พรชานายากจนคนหนึ่งซึ่งให้การต้อนรับอย่างดียิ่ง...ไทยเราก็มียุคเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระสาวกซึ่งไม่มีในพระไตรปิฎกอยู่หลายเรื่องนิทานดังกล่าวตามทฤษฎีของผู้เล่ามักถือว่าเป็นเรื่องจริง

๑๐)นิทานเรื่องผีนิทานเรื่องผีแทบทุกสังคมมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีต่างๆนานาผีบางประเภทไม่ปรากฏชัดว่ามาจากไหนเกิดขึ้นได้อย่างไรเช่นผีม้าบ้องและผีปกกะโหล่งของไทยภาคเหนือแต่ผีบางประเภทเป็นวิญญาณของคนที่ยังมีชีวิตอยู่แต่กลับมามีชีวิตอยู่ด้วยรูปร่างและวิธีการต่างๆในหนังสือตรรกะนิทานพื้นบ้านของสมิททอมป์สันมีอนุภาคที่เกี่ยวกับผีในนิทานชาติต่างๆหลายสิบอนุภาคเช่นรถเข็นไม้ไม่ได้เพราะผีนั่งอยู่คนนอนหลับบนทางเดินของผีต้นไม้มีผีเฝ้าอยู่นางฟ้าเปิดเผยสมบัติของผี

๑๑)นิทานเข้าแบบนิทานประเภทนี้โครงเรื่องมีความสำคัญเป็นรองของแบบสร้างการเล่าก็เล่าเพื่อความสนุกสนานของผู้เล่าและผู้ฟังโดยแทบไม่สนใจเรื่องอาจใช้ในการเล่นเกมมีหลายแบบเช่นนิทานลูกโซ่หรือนิทานลูกโซ่ผู้ฟังนิทานไม่จบเรื่องและนิทานไม่รู้จบ

ดังนั้นสรุปได้ว่า นิทานหมายถึง เรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยก่อนด้วยมุขปาฐะหรือการเล่าปากต่อปากกันมา การบอกเล่าต่อกันมา โดยมีได้เขียนเป็นลายลักษณ์ แต่ก็มียุคมากที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและนิทานพื้นบ้านต้องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา ภาษาชาวบ้านทั่วไปเป็นเรื่องเล่าต่อกันมาช้านาน หลายชั่วอายุคนไม่สามารถรู้ได้ว่าใครเป็นคนเล่าดั้งเดิมหรือต้นเรื่องมีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อให้เกิดความบันเทิงความสนุกสนานเบิกบานใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด เป็นคติเตือนใจช่วยอบรมบ่มนิสัย ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติเพื่อเสริมศรัทธาในศาสนา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้าน โดยเนื้อเรื่องของนิทานเป็นเรื่องนานาชนิดแตกต่างกันไป อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย ความรัก ความโกรธ เกลียด ริษยา อาฆาต ตลกขบขัน หรือแม้แต่เรื่องแปลกประหลาดผิดปกติธรรมดาตัวละครในเรื่องมีลักษณะต่าง ๆ กัน อาจเป็นคน ยักษ์ครุฑ นาค เจ้าหญิง เจ้าชาย อมนุษย์ แม่มด เทวดา นางฟ้าแต่ให้ความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรมต่างๆเหมือนคนทั่วไปหรืออาจจะเหมือนที่เราอยากจะเป็นนิทานพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นนิทานในแต่ละท้องถิ่นมีเนื้อเรื่องส่วนใหญ่คล้ายคลึงกันเพราะเมื่อนิทานตกไปอยู่ในท้องถิ่นใดก็มักมีการปรับเนื้อเรื่องให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ส่วนรายละเอียดจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและอิทธิพลของวัฒนธรรมความเชื่อของ แต่ละท้องถิ่น

การจำแนกประเภทนิทานได้รับอิทธิพลจากการจำแนกประเภทนิทานของชาวตะวันตก อย่างไรก็ตามแม้จะมีรูปแบบของชาวตะวันตกแต่ก็สามารถจัดนิทานพื้นบ้านในลงประเภทของนิทานเหล่านี้ได้เช่นนิทานเรื่องจำปาสี่ต้นนางสิบสองสินไซเป็นต้นมีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์เพราะมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่อสู้กัน, ลักษณะของนิทานพื้นบ้านโดยมากมีลักษณะเป็นนิทานวีรบุรุษเพราะตัวเอกของนิทานมีบทบาทโดดเด่นเป็นวีรบุรุษในการต่อสู้เอาชนะปัญหาทั้งหลาย, ลักษณะของนิทานประจำถิ่นเช่นตำนานเมืองฟ้าแดดสงยางพื้นเวียงจันทร์เป็นต้น, นิทานชาดกเช่นนกกระจอกเป็นต้นหรือเรื่องปลาบู่ทองจัดเป็นนิทานสัตว์ส่วนนิทานที่มีลักษณะเป็นกึ่งนิทานสัตว์เช่นแก้วหน้าม้าพระยาคนคากเป็นต้นตัวเอกของนิทานเหล่านี้ไม่ได้เป็นสัตว์เหมือนตัวเอกในนิทานชาดกแต่เป็นมนุษย์ที่ซ่อนตัวอยู่ในรูปของสัตว์หรือกึ่งคนกึ่งสัตว์นิทานตลกเช่นศรีธนญชัยเป็นต้น

๒.๓วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานประเภทนิทานและประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๓.๑ลักษณะของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

ธวัชบุญโณทก^{๑๔} จำแนกลักษณะของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานไว้ดังนี้

๑)วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานส่วนมากจะไม่ปรากฏผู้ประพันธ์สาเหตุที่ไม่นิยมนระบุชื่อผู้ประพันธ์เพราะเป็นการประพันธ์ขึ้นมาด้วยศรัทธาหากระบุชื่อก็มีลักษณะเหมือนกับการทำบุญเอาหน้าซึ่งเป็นการผิดมารยาทในการทำบุญ

๒)วรรณกรรมอีสานเป็นสิทธิ์ของชาวบ้านคือชาวบ้านเป็นผู้สร้างผู้อนุรักษ์และผู้ใช้โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่ท้ายเล่มอาจจะเป็นชื่อผู้คัดลอกหรือผู้จ้างวานจารก็ได้เพราะชาวอีสานเชื่อว่าการสร้างหนังสือถวายวัดเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มาก

๓)โครงเรื่องของวรรณกรรมนิทานอีสานส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องจักรวาลต่างๆเป็นเรื่องของอภินิหารแสดงให้เห็นบุญบารมีของตัวละครเอกในการปราบอธรรมด้วยอภินิหารตัวละครเอกโดยมากมักเกิดในตระกูลสูงแล้วมีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากตระกูลต้องตกกระทบลำบากต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆด้วยความทุกข์ยากเช่นถูกบุโรหิตชั่วใส่ร้ายเป็นต้นแต่ในที่สุดก็สามารถเอาชนะอธรรมได้

๔)บุคลิกของตัวละครในวรรณกรรมนิทานอีสานมักจะกล่าวถึงตัวพระเอกเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิดบำเพ็ญบารมีลักษณะของตัวพระเอกจะเป็นผู้มีบุญญาธิการมีวิชาศิลปศาสตร์มีคุณธรรมสูงและมีรูปร่างกษัตริย์มีลักษณะเป็นผู้มีความตั้งพระทัยสูงในอันที่จะปกครองบ้านเมืองให้เกิดสุขจนถึงกับต้องยอมเสียสละพระเทวีและพระโอรสเพื่อความอยู่เป็นสุขของประชาราษฎร์ค่อนข้างหุบเขาหลงเชื่อคนชั่วขาดความรอบคอบในการตัดสินใจพระทัยและมีความ

^{๑๔}ธวัชบุญโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า๑๗๕.

เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนานางกษัตริย์หรือพระเทวีไม่ค่อยมีบทบาทมากกล่าวโดยสรุปมี ๒ ประเภทคือเป็นคนไม่ดีมีพระทัยเป็นอกุศลทำแต่กรรมชั่วและเป็นคนดีมีพระทัยเป็นกุศลทำแต่กรรมดี กลุ่มตัวละครที่เป็นบริวารก็มีลักษณะเป็น ๒ ประเภทคือเป็นคนไม่ดีมีจิตใจเป็นอกุศลเช่นบุโรหิตหรืออำมาตย์ที่เห็นแก่สินจ้างรางวัลแล้วทรยศต่อแผ่นดินเป็นต้นและพวกที่เป็นคนดีมีศีลธรรมซื่อสัตย์ต่อผู้ปกครองตนสามารถที่จะร่วมทุกข์ด้วยกันได้ กลุ่มตัวละครที่เป็นมนุษย์ (ยักษนาครคฤห) จะคอยเสริมบารมีของตัวละครเอกให้เด่นขึ้นคือคอยช่วยเหลือในเวลาที่ตัวเอกเดือดร้อน

ทั้งนี้กรมศิลปากรได้กำหนดวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานประเภทนิทานที่ได้รับความนิยมไว้ทั้งหมด ๕๙ เรื่อง ซึ่งทั้ง ๕๙ เรื่องนี้จำแนกออกเป็น ๕ ประเภท^{๑๕} คือ

- ๑) นิทานบันทึกเหตุการณ์หมายถึงนิทานที่แต่งขึ้นเพื่อมุ่งที่จะบันทึกเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นซึ่งอาจจะเป็นเหตุการณ์ทางศาสนาหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ก็ได้ เช่นเรื่องราวของการสืบศาสนาหรือเรื่องการสงคราม เป็นต้น
- ๒) นิทานเล่าเรื่องสถานที่หมายถึงนิทานที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายถึงตำนานการเกิดของสถานที่ต่างๆ อาทิเช่นนิทานเรื่องจึงคังดังแดงเล่าถึงการเกิดของแก่งคุดคู้และภูควายเงินในเขตจังหวัดเลย นิทานเรื่องอุรังคานิทานเล่าเรื่องการสร้างพระธาตุพนมเหล่านี้ เป็นต้น
- ๓) นิทานเล่าเรื่องเพื่อความบันเทิงหมายความว่านิทานเล่าเรื่องทั่วไปซึ่งมีทั้งที่เป็นนิทานเรื่องราวของชาวบ้านและนิทานจักรๆ วงศ์ๆ
- ๔) นิทานพุทธศาสนาหมายถึงนิทานที่เล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนามีทั้งที่เป็นเรื่องของประวัติทางพุทธศาสนาและเรื่องที่เป็นชาดกต่างๆ
- ๕) นิทานคติธรรมหมายถึงนิทานที่แต่งขึ้นโดยแทรกคติธรรมคำสอนหรือจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อให้การสั่งสอนทางจริยธรรม

เพราะฉะนั้น สรุปได้ว่าตำราวิชาการ กฎหมาย นิทาน วรรณกรรมชาดก ที่บันทึกด้วยภาษาถิ่นอีสานอาจบันทึกด้วยอักษรธรรม หรืออักษรไทยน้อยก็ได้ ขึ้นอยู่กับการใช้งานโดยชาวอีสานนิยมใช้อักษรธรรมบันทึกตำราสำคัญและคัมภีร์พุทธศาสนา รวมทั้งวรรณกรรมชาดกนอกนิบาตส่วนอักษรไทยน้อยใช้บันทึกนิทานพื้นบ้านและนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ อย่างไรก็ตามนิทานพื้นบ้านอีสานนั้น มักจะมีหลายลักษณะในเรื่องเดียวกันกล่าวคือในนิทานเรื่องหนึ่งๆ อาจจะเป็นทั้งนิทานเล่าเรื่องเพื่อความบันเทิงในขณะเดียวกันก็เป็นทั้งนิทานเล่าเรื่องสถานที่และแทรกคติธรรมคำสอนไว้ด้วยจึงเป็นการยากที่จะจัดแบ่งนิทานอีสานแต่ละเรื่องให้อยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างแน่นอนข้อสังเกตในการจัดประเภทนิทานพื้นบ้านอีสานนี้คือโดยมากจะเป็นประเภทนิทานเพื่อความบันเทิงหากได้ศึกษาดูจะเห็นว่าโดยมากเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เล่าเกี่ยวกับกบนิทานการต่อสู้ผจญภัยของตัวเอกนิทานแม้จะ

^{๑๕} กรมศิลปากร, **พื้นอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๗ – ๑๐๘.

ไม่ได้จัดประเภทไว้ในนิทานคติธรรมแต่นิทานโดยมากจะเป็นคติธรรมสอนใจได้ทั้งในเรื่องของการศึกษาการปกครองเศรษฐกิจหลักธรรมชาติและหลักจริยธรรม

๒.๓.๒ รูปแบบการประพันธ์ของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

๑) **นิทานคติธรรม** นิทานคติธรรมส่วนใหญ่จะเกิดจากลัทธิความเชื่อและเกิดจากศาสนาจะมีอยู่บ้างที่นักปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในหมู่บ้านแต่งหรือประพันธ์ขึ้นมาเพื่อเป็นคติเตือนใจเป็นนิทานที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดหลักการหลักธรรมะผู้ฟังสามารถแยกแยะสรุปรวบยอดออกมาเป็นคติสอนใจได้นิทานของชาวอีสานส่วนใหญ่จะเป็นนิทานคำสอนโดยยึดหลักธรรมจากพุทธศาสนาพระพุทธรูปเจ้าเป็นบุคคลหนึ่งที่ชำนาญในการเล่านิทานนิทานในชาดต่างๆจึงมีมากมายนิทานประเภทนี้ผู้ใหญ่มักจะสนใจมากกว่าเด็กถ้าเป็นนิทานคติธรรมที่เกิดจากชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีคำสอนคำสุภาษิตคำผญาปะปนอยู่เป็นการสอนคนให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายจารีตประเพณีของสังคมทั่วไปมีข้อห้ามที่เรียกว่าชะล่าและข้อควรปฏิบัติเรียกว่าคองหรือเรียกรวมกันว่าฮึดคองผู้ที่จะเล่านิทานคติธรรมได้จะต้องเป็นคนที่ยึดมั่นก้มก้มให้เกียรติเชื่อถือเช่นพระครูจารย์ครูจารย์ชาผู้ใหญ่มักเป็นต้น

๒) **นิทานตำนาน** เป็นนิทานที่แสดงตำนานประวัติความเป็นมาของสรรพสิ่งต่างๆเป็นการแต่งหรือประพันธ์ขึ้นมาเพื่ออธิบายหรือเพื่อหาข้อยุติธรรมข้อสงสัยต่างๆในสังคมโลกเช่นภูเขาท้องฟ้าดวงดาวต่างๆหรือเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างกรณีในตอนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระประยูรญาติเกิดฝนโบกขรพรรษตกเป็นสีแดงใครใคร่เปียกเปียกใครไม่เปียกเปียกก็ไม่เปียกแสดงตำนานว่าฝนแบบนี้เคยเกิดขึ้นแล้วในตอนพระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าเมืองได้พบหน้ากันทั้งหกกษัตริย์นิทานตำนานของอีสานก็มีอยู่มากเป็นตำนานของสิ่งต่างๆรอบตัวเราเพื่อมิให้สูญหายไปเราควรช่วยกันค้นหาและบันทึกเอาไว้และก็มีบ่อยครั้งเหมือนกันที่ตำนานเหล่านั้นเกิดมาตรงกันมีชื่อเรียกขานสิ่งต่างๆซึ่งเป็นส่วนประกอบตรงกันอย่างเช่นเรื่องผาแดงนางไอ่หนองหานจ.อุดรธานีและหนองหานจ.สกลนครเป็นต้นนิทานอาจจะมาก่อนแล้วเรามาตั้งชื่อสถานที่ให้ตรงกับเรื่องก็ได้จะอย่างไรก็ตามนิทานตำนานก็ยังให้ประโยชน์ทั้งด้านแง่คิดและความสนุกสนานบางครั้งอาจทำให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองอีกด้วย

๓) **นิทานเจ้าปัญญา** นิทานประเภทนี้ผู้เขียนคิดว่ายังคงเหลืออยู่มากกว่าสองพวกที่กล่าวมาเพราะสามารถเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดีเสียงเมียงเน้นน้อยกับหลวงพ่หรือประเภทพ่อตากับลูกเขยในวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่ตัวเองจะรูปร่างอัปลักษณ์และปัญญาเฉียบแหลมแก้ไขปัญหามากมายได้อย่างไม่คาดหมายนิทานเจ้าปัญญานั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสียข้อดีคือแสดงภูมิปัญญาต่างๆให้เด็กได้ทราบให้ความสนุกสนานข้อเสียคือหากปัญญาหรือเรื่องราวต่างๆที่แสดงออกมานั้นเป็นการล้อสมัยหรือเป็นตัวอย่างไม่ดีเด็กจะนำมาใช้เกิดผลเสียการเล่าจึงต้องบอกผู้ฟังให้

ทราบก่อนว่าเรื่องไม่ดีหรือเหมาะสมเพียงใดบางครั้งอาจจะมีเล่ห์เหลี่ยมกลโกงเพื่อเอาชนะกันผู้ฟังส่วนใหญ่ต้องการจะเป็นผู้มีปัญญาดี

๔)นิทานมุขตลกนอกจากเรื่องจะตลกขบขันแล้วคนเล่าต้องมีบุคลิกตลกด้วยเรื่องเดียวกันคนหนึ่งเล่าอาจจะไม่ขันแต่พออีกคนหนึ่งเล่ากลับขบขันสนุกสนานการเล่านิทานประเภทนี้ต้องรู้จักปรับเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วยต้องรู้จักปรับปรุงเรื่องราวหรือเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้ฟังเหตุการณ์และกาลสมัย...

๕)นิทานเบ็ดเตล็ดเป็นนิทานเล็กๆน้อยๆไม่จัดอยู่ในพวกใดที่กล่าวมาส่วนมากจะไม่ค่อยยืดเยื้อนักเหมาะที่จะเล่าในช่วงเวลาน้อยหรือผู้ฟังเป็นเด็กอนุบาลหรือประถมเปิดเรื่องขึ้นมาเป็นที่ตื่นตื้นน่าสนใจตัวละครน้อยเหตุการณ์น้อยไม่สลับซับซ้อนหรือวกไปเวียนมาภาษาฟังง่ายไม่มีสำนวนที่จะต้องมาแปลให้ยุ่งยาก...

๖)นิทานซ้ำจริงๆแล้วนิทานซ้ำก็คล้ายๆกับนิทานมุขตลกจะต่างกันก็แต่นิทานมุขตลกจะเป็นเรื่องยาวมีมุขตลกมากกว่าตัวละครมากกว่ามีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์เกี่ยวพันกันไปนิทานซ้ำจะเป็นการเล่าเหตุการณ์เล่าเรื่องสั้นๆแต่ขบขันส่วนมากจะเป็นการเล่าสู่กันฟังในสังคมที่มีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษบางครั้งอาจเป็นเรื่องลามกโปกฮาไม่มีอะไรเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอน...^{๑๖}

วรรณกรรมแม้จะมีหลายประเภทเช่นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาวรรณกรรมประวัติศาสตร์วรรณกรรมนิทานเป็นต้นแต่ก็ได้แก่นิทานตามทัศนะของกรมศิลปากรและประมวลพิมพ์เสนนั่นเองคือธวัชบุญโณทกเรียกนิทานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่าวรรณกรรมพุทธศาสนานิทานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เรียกว่าวรรณกรรมประวัติศาสตร์นิทานเกี่ยวกับตำนานเรียกว่าวรรณกรรมตำนานแต่วรรณกรรมที่ไม่มีลักษณะเป็นนิทานก็มีคือวรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดบางเรื่องเพราะวรรณกรรมทั้ง๒ประเภทนี้มีลักษณะเฉพาะตนคือวรรณกรรมคำสอนเป็นเรื่องของการอบรมสั่งสอนเช่นธรรมดาสอนโลกอินทียาสอนลูกย่าสอนหลานเป็นต้นส่วนวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดมีการเขียนขึ้นมาโดยมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันเช่นสุดขั้วเรื้อนเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เรื้อน, นิทานโด่งโตเพื่อความสนุกสนานเป็นต้นนิทานบางเรื่องเช่นพระยาปลาถือเป็นต้นธวัชบุญโณทกไม่จัดไว้ในประเภทวรรณกรรมนิทานแต่จัดไว้ในประเภทวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดเพราะเห็นว่าวรรณกรรมดังกล่าวนี้ใช้เทศน์ในพิธีขอฝนส่วนกรมศิลปากรจัดไว้ในประเภทนิทานเพื่อความบันเทิงและชาดกตามการจำแนกประเภทนิทานของกรมศิลปากรและประมวลพิมพ์เสนหากพิจารณาตามศัพท์จะเห็นว่านิทานบางประเภทมีความคล้ายคลึงกันคือนิทานประเภทบันเทิงกับนิทานประเภทมุขตลกและนิทานประเภทซ้ำแต่ความจริงแล้วนิทานทั้ง๓ประเภทนี้มีความแตกต่างกันคือนิทานประเภทบันเทิงเป็นนิทานที่ฟังแล้วเกิดความเพลิดเพลินซึ่งมีเนื้อหาเป็นการผจญภัยของตัวละครเอก

^{๑๖}ประมวลพิมพ์เสน, **นิทานพื้นบ้านอีสาน๑**, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), คัดสำเนา, หน้า๑๒ - ๑๕.

เป็นต้นต่างจากนิทานประเภทมุขตลกและประเภทข่าวขันที่มุ่งความสนุกสนานแก่ผู้ฟังซึ่งโดยมากมีเนื้อหาสั้นๆหรือที่เรียกว่านิทานก๊อม

๒.๓.๓ เป้าหมายของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมีวัดเป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์และเผยแผ่เป็นงานเขียนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมของคนอีสานได้เป็นอย่างดีซึ่งโดยมากได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากพระพุทธศาสนาและเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณซึ่งปราชญ์อีสานได้สื่อนิทานทั้งหลายมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการสอนจริยธรรมหรือคติในการดำเนินชีวิตแก่ลูกหลานประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานรวบรวมได้ดังนี้

๑)วรรณกรรมพุทธศาสนาได้แก่วรรณกรรมประเภทชาดกและตำนานทางพระพุทธศาสนาวรรณกรรมชาดกเช่นท้าวปาจิต (ได้รับอิทธิพลมาจากปาจิตตกุมารชาดก) นกกระจอกเป็นต้นส่วนวรรณกรรมตำนานพระพุทธศาสนาเช่นอุรังคินทานชมพูทวีปปฐมกับเป็นต้น

๒)วรรณกรรมประวัติศาสตร์ได้แก่เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เช่นท้าวฮุ่งท้าวเจืองซึ่งเป็นนักรบกลุ่มแม่น้ำโขงมีบทบาทในการขยายอาณาเขตคนไทยไปได้กว้างขวางคือทิศเหนือจดเมืองแถนทิศตะวันตกจดเมืองมอญเมืองน่านทิศตะวันออกได้เมืองแก้วหรือญวนเหนือเป็นอาณาเขตเรื่องราวของท้าวฮุ่งท้าวเจืองนี้ตรงกับตำนานพระยาเจืองผู้เป็นวีรบุรุษสร้างเมืองเชียงใหม่, พื้นเวียงจันทร์เป็นตำนานการสร้างเมืองเวียงจันทร์และเมืองนครพนม (ศรีโคตรบูรณ)

๓)วรรณกรรมนิทานได้แก่เรื่องเล่าที่มีจุดมุ่งหมายในการสอนศีลธรรมจริยธรรมหรือคติธรรมในการดำเนินชีวิตเช่นบัวฮมบัวฮองปลาแดกปลาหมอสีเป็นต้น

๔)วรรณกรรมคำสอนได้แก่วรรณกรรมที่มีลักษณะเป็นเทศนาโวหารมุ่งสอนให้ผู้อ่านได้รับความรู้และยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเช่นฮิตสิบสองคองสิบสี่ท้าวคำสอนกาพย์ปู่สอนหลานเป็นต้น

๕)วรรณกรรมเบ็ดเตล็ดได้แก่วรรณกรรมที่ไม่อาจจัดเข้าในวรรณกรรมประเภทอื่นๆได้เช่นสุตขวัณเด็กนิทานก๊อมเป็นต้น^{๑๗}

อุดมบัวศรีกล่าวถึงเป้าหมายของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ไว้ดังนี้

๑. วรรณกรรมตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสานไม่นิยมการระบุชื่อผู้แต่งทั้งนี้เห็นได้ว่าแทบทั้งหมดจะไม่บอกชื่อผู้แต่งเลยจะมีตำนานและนิทานที่บอกชื่อผู้แต่งบ้างก็เป็นส่วนน้อยมากเช่นพื้นขุนบูสมและพวกกาพย์คำสอนต่างๆเป็นต้นทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม่ต้องการอวดอ้างชื่อประการหนึ่งมีต้นกำเนิดมาจากวรรณกรรมมุขปาฐะซึ่งไม่ทราบผู้เล่าต้นเรื่องแน่นอนประการหนึ่งประกอบกับนิทานพื้นบ้านอีสานแทบทั้งสิ้นจะเป็นเรื่องที่อิงพุทธศาสนาผู้แต่งจึงอาจจะถือว่าตนแต่งเป็นเรื่อง

^{๑๗} ธีรบุณโยทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, หน้า๑๗๖ – ๑๘๒.

ศาสนาบูชาและไม่กล้าออกชื่อตนไว้ในที่เดียวกันกับที่ซึ่งมีการออกชื่อพระพุทธเจ้าตามค่านิยมท้องถิ่น^{๑๘}

๒. วรรณกรรมตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสานนั้นส่วนมากเป็นนิยายเล่าเรื่องที่เกิดจากจินตนาการโดยอาศัยหลักการของเหตุผลในตัวของมันเองไม่คำนึงถึงหลักเหตุผลตามความจริงดังนั้นจึงมีเรื่องราวที่เป็นอภินิหารปรากฏอยู่โดยทั่วไปในนิทานพื้นบ้านอีสานแทบทุกเรื่อง

๓. วรรณกรรมตำนานและนิทานพื้นบ้านมีส่วนเกี่ยวพันกับการเล่าเรื่องหรืออ้างอิงพุทธศาสนาเป็นอย่างมากเช่นเล่าเรื่องพุทธประวัติเล่าเรื่องชาดกเล่าเรื่องเหตุการณ์ในพุทธศาสนาหรือแม้ในตำนานที่กล่าวถึงเรื่องราวของชุมชนโบราณในภาคนี้เช่นอุรังคนิทานก็อ้างอิงถึงพุทธทำนายกล่าวคือเล่าเรื่องเกริ่นนำต้นตำนานไว้ว่าในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาในดินแดนนี้และได้พยากรณ์ถึงเหตุการณ์และสถานที่ต่างๆไว้แทบทุกเมืองเป็นต้น

๔. วรรณกรรมตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสานนั้นนอกจากจะอยู่ในฐานะถ่ายทอดเรื่องราวตามปกติแล้วยังอยู่ในฐานะตัวกำหนดค่านิยมทางสังคมและสภาพความเป็นอยู่อีกด้วยดังนั้นเราจึงทราบถึงพฤติกรรมสภาพความเป็นอยู่และค่านิยมทางสังคมของภาคอีสานได้เป็นอย่างดีจากตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสาน

๕. วรรณกรรมตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสานนั้นได้รับการถ่ายทอดเรื่องราวและแนวความคิดจากชุมชนในดินแดนแถบอื่นมากจะเห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านอีสานหลายเรื่องที่รับการถ่ายทอดมาจากดินแดนใกล้เคียงโดยเฉพาะดินแดนแถบล้านนาไทยเช่นเรื่องสุพรรณโมกขาลีนทอง ท้าวท่ากาดำจำปาสดัน...และแถบล้านช้างซึ่งมีอาณาเขตปกคลุมมาถึงตอนเหนือของภาคอีสานปัจจุบันเช่นพื้นเวียงหรือพื้นเวียงเมืองจันทร์พื้นขุนบูม...เป็นต้น^{๑๙}

ดังนั้น สรุปได้ว่า เป้าหมายของวรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านอีสานผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์ผู้รู้พื้นบ้าน สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม บันทึกสาระความรู้ คติสอนใจ มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทานพื้นบ้านเพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ถ่ายทอดผ่านรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งเมื่อมีการจดบันทึก จึงกลายเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์คือการนำมุขปาฐะมาจดบันทึก เช่น ตำนาน นิทาน คำสอนต่างๆเพื่อใช้เป็นบทในการ ขับ อ่าน แสดง แพร่กระจายไปเรื่อยๆ เรื่องก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมภูมิศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาค จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมวรรณกรรมท้องถิ่นย่อมสัมพันธ์กับฉันทลักษณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ และส่งอิทธิพลให้กับสังคมต่อไปมีลักษณะคล้ายกันคือต้องการถ่ายทอดคติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือสภาพเหตุการณ์สังคมในสมัยนั้นๆ ผ่านการบอกเล่าเป็นนิทาน

^{๑๘} อุดมบัวศรี, อ้างในกองโบราณคดีกรมศิลปากร, **พื้นอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า๑๒๗.

^{๑๙} อุดมบัวศรี, **พื้นอีสาน**, หน้า๑๒๗.

หรือวรรณกรรมทำให้เข้าใจพื้นบ้านอีสานได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ ๕ ประเภท ได้แก่ ๑)นิทานบันทึกเหตุการณ์คือนิทานที่แต่งขึ้นเพื่อบันทึกเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเช่นการสืบศาสนา๒) นิทานเล่าเรื่องสถานที่ คือ นิทานที่แต่งขึ้นเพื่อบรรยายถึงตำนานการเกิดขึ้นของสถานที่ต่างๆ๓)นิทานบันทึกได้แก่นิทานเล่าเรื่องต่างๆไปมีทั้งเรื่องของชาวบ้านและเรื่องจักรวาลต่างๆเป็นต้น๔) นิทานพุทธศาสนา คือ นิทานที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธศาสนาและชาดกต่างๆเป็นต้น และ ๕)นิทานคติธรรมได้แก่นิทานที่แต่งขึ้นโดยแทรกคติธรรมคำสอนไว้ด้วย

๒.๔ วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานกับความเชื่อทางศาสนา

ระบบความเชื่อทางศาสนาในพื้นที่อีสาน ยึดถือเป็นพื้นฐานความเชื่อแห่งความศรัทธา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจสืบมาจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน จะผสมผสานความเชื่อกันอยู่สองความเชื่อ คือ ความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของผีสารเทวดา อันเป็นความเชื่อเก่าแก่ของมนุษยชาติทุกคน ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นความเชื่อทางศาสนาที่เหตุและผลซึ่งระบบความเชื่อทางศาสนาแบบชาวบ้าน เมื่อเราพิจารณาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน มรดกทางปัญญาของบรรพชน แหล่งรวมพฤติกรรม ตลอดจนสภาพสังคมท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมนั้น จะเห็นว่าระบบความเชื่อเรื่องผีสารเทวดา

๒๐

ความเชื่อของท้องถิ่นนั้นอาจมีรากฐานมาจากค่านิยมของสังคม ดังนั้น จึงมีความสอดคล้องกลมกลืนและสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมส่วนรวม ด้วยลักษณะอันสอดคล้องกลมกลืนกันของศาสนาละค่านิยมในสังคมแสดงให้เห็นว่า ศาสนาที่มีอยู่ในสังคม มีหน้าที่สนับสนุนเกื้อกูลสังคม แต่เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอระบบความเชื่อและศาสนาอื่น อาจขัดแย้งกันเพราะผลจากการนำเอาระบบความเชื่อใหม่เข้าไปสู่สังคม แล้วเกิดปะทะกับของเดิมที่มีอยู่แล้ว ในกรณีเช่นนี้การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ จะสามารถเห็นได้ว่าความขัดแย้งหรือประสานกันระหว่างความเชื่อเก่ากับใหม่ในสังคมเป็นอย่างไร และมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางใดบ้าง^{๒๐}

อีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เป็นดินแดนที่ประชาชนส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กับศาสนาชาวบ้านอย่างเหนียวแน่น เฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในเรื่องของภูตวิญญาณ ระบบความเชื่อทางศาสนาเมื่อพิจารณาจากวรรณกรรม มรดกทางปัญญาของเยาวชนแหล่งรวมพฤติกรรม ตลอดจนสภาพของสังคมท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมนั้น ซึ่งในระบบความเชื่อทางศาสนาใน

^{๒๐} กุสุมา ชัยวินิตย์, “ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๑), หน้า ๓.

^{๒๑} สุเทพ สุนทรเกสัช, สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๓.

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้น จะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) และ วรรณกรรมลายลักษณ์ (Written Literature) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อทางศาสนากับวรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature)

วรรณกรรมมุขปาฐะ หมายถึงวรรณกรรมซึ่งมีลักษณะของกสณสืบทอดที่ลักษณะของการสืบทอดโดยวิธีการเล่าจากปากต่อปาก เช่น นิทาน เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ภาษิตและผญา เป็นต้น ซึ่งมีการกำเนิดมาจากความเชื่อในศาสนาชาวบ้าน เช่น ตำนานหรือนิทานปรัมปรา ที่ให้คำตอบเกี่ยวกับโลกหรือจักรวาลว่าเกิดจากอำนาจของผีแถน ที่บันดาลสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นในโลก เช่น นิทานเรื่องขุนบรม ซึ่งมีเนื้อหาบ่งบอกถึงจุดประสงค์ไว้ชัดเจน คือการให้คำตอบมนุษย์ในเรื่องของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น เรื่องรามสูรเมขลา ที่ให้คำตอบเกี่ยวกับฟ้าแลบ ฟ้าผ่า ฟ้าร้อง เป็นต้น^{๒๒} และเพื่อเป็นการสนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ เพราะมนุษย์เกิดมาด้วยความกลัว จึงต้องหาสิ่งที่ยึดเหนี่ยวเพื่อจะได้รู้ว่าตัวเองไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวโดยลำพัง อย่างน้อยก็อยู่ท่ามกลางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาตามความเชื่อของตน ดังที่ปรากฏในผญาว่า “กรรมเวรนี้มีมาแต่ความอยาก บั๊ตตั้งแก้งว่าเอาแต่เวรดานั้นถ้อน ขอให้เป้นพยานตัดเที่ยงจริง เมื่อหน้า เทวดา คงยั้งขึ้นเมืองฟ้าสู่สวรรค์” นอกจากจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว เนื้อหาทางวรรณกรรมมุขปาฐะยังช่วยควบคุมความประพฤติของคนในสังคมได้ เช่น ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเรื่องบุญกรรม ที่เชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นความเชื่อที่มุ่งให้คนประพฤติดีเพื่อจะได้ผลบุญเป็นของตัวเอง และผลบุญยังช่วยให้อยู่เย็นเป็นสุข เช่นที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กว่า “นอนเสียลูกเจ้าบุญปลูกแม่จะกล่อม นอนเสียลูกเจ้าบุญกินตับ นอนเสียลูกเจ้าบุญหนักแม่จะไกว นอนเสียลูกแม่บุญใหญ่แม่จะเฝ้า” จะเห็นว่าความเชื่อทางศาสนากับวรรณกรรมมุขปาฐะมีความผูกพันและใกล้ชิดกับวิถีชาวบ้านอย่างเหนียวแน่น^{๒๓}

๒) ความเชื่อทางศาสนากับวรรณกรรมลายลักษณ์ (Written Literature)

วรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่วรรณกรรมที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งจะมีการบันทึกลงในใบลาน ๒ ขนาดคือ ขนาดสั้นเรียกว่า “หนังสือก้อม” และขนาดยาวเรียกว่า “หนังสือผูก” จารด้วยอักษรธรรมหรือไทยน้อย ระบบความเชื่อทางศาสนาในวรรณกรรมลายลักษณ์ก็ไม่แตกต่างไปจากวรรณกรรมวรรณกรรมมุขปาฐะแต่อย่างใด คือมีลักษณะประกอบไปด้วยความเชื่อในเรื่องผีสงเทวดาผสมกับความเชื่อในพระพุทธศาสนากับชาวบ้าน เพราะวรรณกรรมลายลักษณ์ส่วนใหญ่ก็พัฒนามาจากวรรณกรรมมุขปาฐะ ก่อนที่จะได้บันทึกเป็นเรื่องราวที่สืบทอดต่อกันมา วรรณกรรมลายลักษณ์ของอีสานส่วนใหญ่จะสะท้อนคติความเชื่อในเรื่องของศาสนาชาวบ้านอยู่ตลอดเรื่อง จะเห็นได้จากวรรณกรรมลายลักษณ์แทบทุกเรื่องจะต้องมีบทไหว้ครู

^{๒๒} กุสุมา ชัยวินิตย์, “ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”, , หน้า ๗๘.

^{๒๓} จารุวรรณธรรมวัตร, วิเคราะห์เพลงเด็กอีสาน, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์จินตภักดิ์, ๒๕๒๒), หน้า๒๓.

หรือประณามพจน์ ซึ่งจะกล่าวถึง การนับถือผีสงเทวดาตลอดจนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เน้นการไหว้พระพุทธรูปเจ้า พระรัตนตรัยตลอดจนเทวดา^{๒๔}

จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานกับความเชื่อทางศาสนา สรุปได้ว่าวรรณกรรม ท้าวหัวค้อหล่อเป็นวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษร มีการบันทึกจารในใบลานที่มีขนาดยาวที่ เรียกว่าหนังสือผูก มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน คือเชื่อว่าสามารถคุ้มครองและควบคุมพฤติกรรมของ มนุษย์ ซึ่งมีอิทธิพลและบทบาทต่อการดำเนินชีวิต มีการสอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพราะการที่คำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรากฏอยู่นั้นนั้น พิจารณาได้ว่า ผู้แต่งหรือกวีมีความ เชื่อถือในพระพุทธศาสนา ก็นำเอาความเชื่อนี้ไปใส่ไว้ในวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างความเชื่อเรื่อง บุญกรรม ที่ส่งผลต่อผู้กระทำนั้น ใครทำดีก็ได้ไปสวรรค์ ใครทำชั่วก็ตกนรก ซึ่งเป็นลักษณะคำสอนใน ระดับโลกียะ ที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนแล้วจะประสบกับความสุขความเจริญ และสามารถดำรงชีวิต อยู่ในสังคมอย่างไม่เดือดร้อนเท่านั้น

๒.๕ความเป็นมาของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง ท้าวหัวค้อหล่อ

ในประเด็นนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมา ต้นฉบับที่ใช้ในการศึกษา เรื่องย่อรวมถึง คติความเชื่อและเป้าหมายของการนำเสนอวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อรายละเอียด ดังนี้

๒.๕.๑ ต้นฉบับที่ใช้ในการศึกษา

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อมีการจารลงในใบลาน ซึ่งการแปลและปริวรรตด้านภาษาออกไปหลายฉบับจากผู้ทรงภูมิและนักปราชญ์ในอดีตและปัจจุบันหลายท่าน ซึ่งในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากต้นฉบับที่ได้จากบ้านหนองตาไก้ ต.ศรีแก้ว อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดมหาชัย อ.เมือง จ.มหาสารคามมีลักษณะเขียนด้วยอักษรธรรม อีสานจารลงในใบลาน ล่องชาดไม่ประกับธรรมดา จำนวน ๔ ผูก ๙๖ หน้าลาน ลานละ ๔ บรรทัด อายุประมาณ ๑๒๕ ปี ประมาณจากวันที่และเดือนที่จาร โดยการเทียบจากปฏิทิน ๑๕๐ปี^{๒๕} มีใจความในใบหลบหน้า^{๒๖} ว่าจารเมื่อวัน ๕ (วันพฤหัสบดี)^{๒๗} แรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ ดังข้อความต่อไปนี้

^{๒๔} กุสุมา ชัยวินิตย์, “ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”, , หน้า ๙๙.

^{๒๕} พิชญา เพ็งศรี, “การศึกษาแนวคิดเชิงจิตวิทยาในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

^{๒๖} ใบหลบ คือ ปกรองที่รองจากลานดิบ (ลานเปล่าที่เป็นแผ่นรองปกติทั้งด้านหน้า ด้านหลัง อย่างละ ๑แผ่น ใบหลบหน้า จะอยู่ด้านหน้า ส่วนใบหลบหลังจะอยู่ด้านหลัง

ว่า“หลบหน้า ท้าวหัวผูกตันแลเจ้าเฮย เจ้าเขียนขนันสิมาขอให้ได้บุญมากๆ เดือน ๙ แสม ๘ คำ วัน ๕”ผูกที่ ๒ ระบุว่า จารเสร็จในยามแถใกล้ค่ำ^{๒๘} ดังความว่า“ลิจนาแล้วยามแถใกล้ค่ำแล”^{๒๙} หลังจากจารเสร็จยามกองงาย^{๓๐}วัน ๒^{๓๑} แรม ๑๒ คำ เดือน ๓ ดังข้อความ“ลิจนาแล้วกองงายแล เจ้าเฮย เดือน ๓ แสม ๑๒ คำ วัน ๒”

๒.๕.๒ ผู้แต่ง

การสร้างคัมภีร์ใบลานสมัยก่อนในกรณีที่ผู้สร้างไม่สามารถเขียน (จาร) ได้ต้องมีการจ้างบุคคลที่สามารถจารได้แต่หากผู้สร้างสามารถจารได้เองก็สามารถจารหนังสือใบลานเรื่องที่ต้องการทำบุญได้เลยสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจารวรรณกรรมที่ต้องการสร้างถวายเป็นมรดกจะมีธรรมเนียมในการจารที่เป็นเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมหลักซึ่งปรากฏอยู่ในลานหน้าท้ายๆของใบลานแต่ละผูกเรียกว่าอวสานพจน์ (colophon)ซึ่งจะเริ่มขึ้นเมื่อจารวรรณกรรมที่ต้องการสร้างเสร็จสิ้นแล้ว

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าอวสานพจน์มีการกล่าวถึงเรื่องต่างๆคือยามและวันที่จารใบลานเสร็จ, การบอกชื่อเจ้าภาพในการสร้างและบอกชื่อผู้จาร, การอุทิศส่วนกุศล, การตั้งความปรารถนา,การบอกกล่าวขอภัยในกรณีที่อาจจะเขียนผิดพลาด, การกล่าวยกย่องวรรณกรรมหรือคัมภีร์ที่สร้าง, การยืม-คืน, ข้อควรระวังในการอ่านหนังสือ, การบอกความรู้สึกระหว่างเขียนรวมถึงผลาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักศาสนาและเรื่องส่วนตัวของผู้จารอวสานพจน์ที่ปรากฏในใบลานภาคอีสานมีลักษณะเป็นการเขียนที่ผู้เขียนมีอิสระทั้งรูปแบบและเนื้อหา ยกตัวอย่างการบอกเวลาในการจารใบลานนอกจากจะมีการบอกเวลาตามแบบราชสำนักล้านช้างแล้วยังมีการบอกเวลาตามแบบท้องถิ่นอีสานด้วยเช่นยามสาวลงท่า, ยามตะเว็นสอดซื้อ, ยามตีกลองจัน, ยามกินข้าวแลง, ยามควายตอมแหล่งเป็นต้นซึ่งยามเหล่านี้เป็นการบอกเวลาที่เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตแบบท้องถิ่นอีสานซึ่งมีความเข้าใจกันดีในท้องถิ่นและนิยมใช้ในเอกสารใบลานภาคอีสานซึ่งบางครั้งใช้ปะปนกับยามแบบราชสำนักล้านช้างด้วย กรณีที่ผู้สร้างเป็นพระภิกษุสามเณรเมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาในภาคอีสานจะต้องมีการศึกษาเล่าเรียนจนมีคาพูดติดปากกันว่า “บวชเขียนเขียนอ่าน” ซึ่งจะมีการเรียน

^{๒๗} ตรงกับวันพฤหัสบดี การเรียกชื่อวันในสมัยก่อน กำหนดให้วัน ๑ คือวันอาทิตย์, วัน ๒ คือวันจันทร์, วัน ๓ คือวันอังคาร, วัน ๔ คือวันพุธ, วัน ๕ คือวันพฤหัสบดี, วัน ๖ คือวันศุกร์, วัน ๗ คือวันเสาร์, ดูรายละเอียด ใน พิษณุ เพ็งศรี, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๒.

^{๒๘} ช่วงเวลา ๑๕.๐๐ – ๑๖.๓๐ น.

^{๒๙} (๒/๑๒/๒/๑) อธิบายได้ว่า ตัวเลขที่ปรากฏหน้า ระหว่าง หรือหลังเครื่องหมาย / หมายความว่าถึงหมายเลข ของ ผูก / ลาน / หน้า / บรรทัด ตามลำดับ เช่น (๒/๑๒/๒/๑) หมายถึง ปรากฏในผูกที่ ๒ ลานที่ ๑๒ หน้าที ๑๒ บรรทัดที่ ๑ ...อ้างอิง ใน พิษณุ เพ็งศรี, “การศึกษาแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อ”, หน้า ๑๒.

^{๓๐} ช่วงเวลา ๐๗.๐๐ – ๐๙.๐๐ น.

^{๓๑} วันจันทร์

อ่านใบลานหรือบางรูปอาจจะหัดจารใบลานเมื่อหัดจารเสร็จเรียบร้อยแล้วหนังสือที่หัดจารนั้นก็เลยถวาย
วัดถือว่าเป็นการสร้างหนังสือใบลานไปในตัวด้วยซึ่งการจารลักษณะเช่นนี้จะสังเกตได้ง่ายๆและพบ
บ่อยคืออักษรจารมีลักษณะที่ไม่สวยรูปร่างอักษรจะไม่เท่ากันเส้นบรรทัดขึ้นๆลงๆไม่ตรงและใน
บางครั้งผู้จารเองก็จะบอกไว้ในอวสานพจน์ (Colophon) ว่าเป็นการหัดจาร^{๓๒}

เพราะฉะนั้น อวสานพจน์ในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อนี้ ไม่ได้ระบุชื่อผู้แต่ง
อาจเนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนิทานที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยโบราณผู้แต่งมี
คติความเชื่อและมุ่งหมายบูชาพระพุทธศาสนาจึงไม่กล้าออกชื่อตน แต่ได้ลงชื่อผู้จาร^{๓๓} คือสามเณร
สอน ดังข้อความดังนี้ “ขอให้บุญมากแต่เทินจั่ว”^{๓๔} สอนเป็นผู้เขียนแลเจ้าเฮย”^{๓๕}

๒.๕.๓ ความแพร่หลายของเรื่อง

จากบัญชีสำรวจเอกสารโบราณ สำรวจโดยกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ – ๒๕๓๒ พบการกระจายของวรรณกรรมเรื่องนี้ใน ๙
จังหวัดภาคอีสานคือ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ สกลนคร หนองคาย อุบลราชธานี
อำนาจเจริญ และยโสธร^{๓๖} ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป สรุปรวม ๑๐ ชื่อ ดังนี้

๑. ท้าวหัว
๒. ท้าวหัวค่อหล่อ
๓. ท้าวหัวอ้อมล่อม
๔. ท้าวสุวรรณหัวอ้อมล่อม
๕. ท้าวหัวอ้อมล่อมต่อมคำ
๖. สุวรรณต่อมคำ
๗. ต่อมคำ
๘. ศรีสุวรรณต่อมคำ
๙. สุวรรณสิริสา

^{๓๒} สมชัยศรีนอก, ผศ.ดร., เอกสารรายงานผลการวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานสังสภาค
อีสาน”, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : เอกสารคัดสำเนา), บทคัดย่อ

^{๓๓} สัมภาษณ์พระครูวิโรจกิจพิทักษ์, เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปีจังหวัดบึงกาฬ, วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๕๕๗.

^{๓๔} จั่ว หมายถึง สามเณร

^{๓๕} (๒/๑๒/๒/๑)

^{๓๖} บัญชีหนังสือใบลานวรรณคดีอีสาน วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม, พฤษภาคม ๒๕๓๒, (เอกสาร
อัดสำเนา)

^{๓๗} พิษญา เฟ่งศรี, “การศึกษาแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ”,
หน้า ๑๕.

๒.๖ เนื้อเรื่องย่อของท้าวหัวค่อหล่อ^{๓๘}

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ได้จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมาสู่โลกมนุษย์ ในขณะนั้นมีสามีภรรยาคู่หนึ่งอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านปัญจนาคม เมืองพาราณสีคืนหนึ่งเวลาใกล้รุ่ง นางจันทร์บันทิจผู้เป็นภรรยาฝันเห็นกบตัวหนึ่งไปกินพระจันทร์ในอากาศแล้วก็ตกลงมาอยู่เหนืออกของตนจากนั้นก็สะดุ้งตื่น จึงคิดจะไปถามบุโรหิตาจารย์ทำนายฝัน ระหว่างทางได้พบชายคนหนึ่งทำนายว่า นางจะได้ลูกผู้ประเสริฐ แต่จะมีเพียงหัวแต่ไม่มีร่างกาย นางได้ยินดียิ่งนักก็ยินดีมาก เมื่อไปถามบุโรหิตก็ได้คำทำนายว่าจะได้ลูกผู้ประเสริฐ แต่จะมีเพียงหัวแต่ไม่มีร่างกาย มีบุญมาก อีก ๑๐ เดือนต่อมา นางก็คลอดลูกและสามีของนางก็ตายลงในวันนั้นเอง นางจันทร์บันทิจได้ลูกชายที่ตรงกับคำทำนาย มีชื่อว่า “ท้าวหัวค่อหล่อ” เมื่อเห็นลูกมีแต่หัว ไม่มีตัวก็เล็งไว้แต่ในบ้านไม่ให้ออกไปเพราะรู้สึกอับอาย จึงไม่อยากให้ใครเห็น

เมื่อท้าวหัวค่อหล่อเจริญวัย วันหนึ่งนางจันทร์บันทิจได้ออกไปเลี้ยงควาย ท้าวหัวค่อหลอก็ออกจากรูปหัวมาช่วยทำงานบ้าน ทำอาหารเตรียมไว้ แล้วกลับเข้ารูปเดิม เมื่อนางกลับมาตอนค่ำนางแปลกใจเมื่อเห็นอาหารนั้น แต่ก็กินอาหารนั้น นางถามว่าใครเป็นคนทำอาหาร ท้าวหัวค่อหลอก็ตอบว่าเป็นผู้ปรุงเองต่อมาเมื่อท้าวหัวค่อหล่อเจริญวัยได้ ๗ ขวบจึงออกไปเลี้ยงควายแทนแม่ทุกวัน

เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี พบพ่อค้าสำเภา ๕๐๐ คน มีความคิดอยากค้าขาย จึงบอกให้แม่ไปกู้เงินนายบ้าน ด้วยบารมีของโพธิสัตว์ นายบ้านจึงให้กู้ตามที่ขอ วันรุ่งขึ้น ได้ออวนอนให้มารดาไปเจรจากับนายสำเภาเพื่อขอไปค้าขายด้วย ตอนแรกพ่อค้าไม่ตกลง เพราะเห็นว่าบุตรชายนางมีแต่หัวจะไปค้าขายได้อย่างไร นายสำเภาเห็นนางร้องไห้เกิดเวทนาสงสาร จึงยินยอมรับท้าวหัวค่อหล่อไปค้าขายด้วย ระหว่างการเดินทาง ท้าวหัวค่อหล่อได้เห็นเกาะดอนทรายขาวแห่งหนึ่งที่สวยงามมาก จึงขอให้นายสำเภาส่งตนลงที่เกาะนั้น และให้มารับเมื่อจะกลับพาราณสีบ้านเกิด ท้าวหัวค่อหล่อได้ทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ จนมีดอกผลมากมายเพื่อเอาไว้อวยแก่พ่อค้าเรือสำเภาที่ผ่านไปมา

วันหนึ่งมีลูกสาวอายุ ๒ ปี นามมาเล่นน้ำในเกาะแห่งนั้น ผู้ที่ชื่อว่าปัญจาปี ผู้น้องชื่อว่า มัทธิกา เมื่อเห็นพืชพันธุ์ที่ท้าวหัวค่อหล่อปลูกไว้ก็เข้าไปทุบตีเล่นเพราะคิดว่าไม่มีเจ้าของ ท้าวหัวค่อหล่อจึงออกมาถามนางทั้งสอง นางนาจจึงตกใจกลัวและคิดว่าเป็นพระอินทร์หรือพระพรหม ท้าวหัวค่อหล่อจึงเล่าความจริงให้ฟัง นางจึงอำลากลับสู่เมืองนาค และได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้บิดาของนางฟังและขอข้าวของทรัพย์สินต่างๆ ไปให้ท้าวหัวค่อหล่อเป็นจำนวน ๘๘ โกฏิ^{๓๙} เมื่อนางนาจทั้งได้กลับไปยังเกาะนำเงินทองมาชดใช้ ท้าวหัวค่อหล่อก็ไม่ติดใจเอาความ ทั้งยังเอาผลหมากรากไม้เต้าแตงให้ไปกินอีกด้วย ต่อมาไม่นานพ่อค้าสำเภาก็มารับท้าวหัวค่อหลอกลับบ้านพร้อมทั้งเงินทอง

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐ – ๖๒.

^{๓๙} ชื่อมาตราณับ เท่ากับ ๑๐ ล้าน.

กาลต่อมา เมื่อท้าวค่อหล่อ มีอายุได้ ๑๖ ปี อยากได้ลูกสาวของพระยาพรหมทัตมาเป็นภรรยา ในขณะนั้น พระยาพรหมทัตแห่งเมืองจัมปานคร มีมเหสีชื่อนางพิมพา มีลูกสาว ๓ คนชื่อนางวรรณ นางสรุจันหา และนางคันธาเทวี ตามลำดับ ท้าวหัวค่อหล่อจึงแจ้งกับแม่ว่า อยากได้นางคันธามาเป็นภรรยา ด้วยความสงสารลูกจึงเดินทางไปเมืองจัมปาเพื่อขออนางคันหา นางได้ขอร้องเสนาอำมาตย์แต่ไม่มีผู้ใดกล้าด้วยเกรงกลัวพระราชอำนาจ จนมาถึงเสนาคนที่ ๓ จึงยินยอม เมื่อเสนาผู้นั้นเข้าไปกราบทูลพระยาพรหมทัต พระยาพรหมทัตก็ว่าหากมีฤทธิ์เดช ก็ให้สร้างสะพานเงินสะพานทองของตนมาถึงปราสาทของพระองค์ หากทำได้จะให้อภิเษกกับพระธิดานางจันทรบัณฑิต เทวีจึงกลับไปบอกลูกของตน

ในเวลาค่านั้นนั่นเอง ท้าวหัวค่อหล่อได้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า หากตนได้เป็นสัพพัญญูแล้ว ขอให้เกิดสะพานเงินสะพานทองจากเรือนของตนไปสู่ปราสาทของพระยาพรหมทัต ด้วยบุญของพระโพธิสัตว์ซึ่งบำเพ็ญมานาน ๔ อสงไขยปลายแสนมหากัป จึงบันดาลให้พลังของพระอินทร์ซึ่งอยู่บนสวรรค์ชั้นจตุรุมหาราชิกาเกิดแข่งกระด้าง พระอินทร์ใช้ญาณทิพย์จึงรู้ว่าพระโพธิสัตว์อธิษฐานดังนั้น จึงให้พระวิษณุกรรมไปเนรมิตสะพานเงินสะพานทองแก่ท้าวหัวค่อหล่อ

รุ่งเช้า พระยาพรหมทัตเห็นสะพานเงินสะพานทองจึงเรียกพระธิดาทั้ง ๓ มาพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์มาพร้อมกัน พระยาพรหมทัตถามลูกสาวคนโต กับลูกสาวคนรองเรื่องการอภิเษก แต่นางทั้งสองไม่ยอมรับเพราะอับอายที่ต้องอภิเษกกับผู้ที่มิแต่หัว ส่วนนางคันหาเทวียอมอภิเษกตามคำพระบิดา พระยาพรหมทัตจึงตั้งชื่อองร้องเป่าเรียกคนทั้งหลายมาที่ช่วงหลวง (สนามหลวง) แล้วจัดขบวนไปรับท้าวหัวค่อหล่อมาจากเรือนสู่ปราสาทแล้วรดน้ำอภิเษกให้ในวันนั้นแล้วก็พาไปอยู่กับนางที่ปราสาท ต่อมาไม่นาน พระยาพรหมทัตให้จัดการตกแต่งประดับประดาอุทยานเพื่อเด็จประพาสพร้อมกับพระมเหสีและพระธิดา นางคันธาเทวีเสียใจที่ไม่ได้ไปด้วยและคิดว่าสามีของตนมีแต่หัว หากมีรูปกายงดงามก็จะได้ชู้ข้างขึ้นเข้าไปพร้อมกับพระบิดามารดา เมื่อท้าวหัวค่อหล่อรู้เข้าเกิดสงสารนางมาก จึงให้นางคันหาเทวีไปเลือกมาที่ดื่ที่สุด แล้วขึ้นหลังม้าเหาะไปสู่อุทยานก่อนพระยาพรหมทัต เมื่อพระยาพรหมทัตไปถึงนึกว่าเป็นพระอินทร์จึงเข้าไปกราบแทบเท้า ท้าวหัวค่อหล่อกล่าวว่าตนลงมาจากเบื้องบนเพื่อมาเล่นมหรสพกับพระยาพรหมทัต เมื่อค้ำลงแล้วเมื่อค้ำลงก็เหาะกลับปราสาทแล้วกลับสู่รูปหัวดังเดิม

ในขณะนั้นมีเสนาผู้หนึ่งนามว่า นันทเสนาคิดฆ่าท้าวหัวค่อหล่อจึงไปยุยงพระยาพรหมทัต พระองค์หลงเชื่อจึงเรียกนางนันทาเทวีมาพบแล้วจึงกล่าวว่า พระองค์ทรงเสียพระทัยยิ่งนักที่ประทานพระสวามีที่มาใช่คนแก่นาง ให้นางไปจัดการเสีย หรือไม่ก็ไล่ให้ออกไปจากปราสาท แล้วจะให้อภิเษกสมรสใหม่กับผู้ที่คู่ควร แต่นางคันหาเทวีไม่เห็นด้วย เพราะผิดจารีตประเพณีที่ผู้หญิงควรกระทำ นางจึงบอกท้าวหัวค่อหล่อแล้วออกไปจากเมือง ในขณะนั้นทิพยอาสน์ของพระอินทร์ทรงแข็งขึ้นอีกครั้ง เมื่อทรงเพ่งดูก็รู้พระยาพรหมทัตต้องการฆ่าท้าวหัวค่อหล่อ จึงเหาะมาถามพระยาพรหมทัตทั้ง ๔ ข้อ

พระยาพรหมทัตจะต้องเหาะขึ้นมาตอบหรือหาคนมาตอบและเล่นตลกกันในอากาศมิฉะนั้นจะไม่ได้ชีวิต พระยาพรหมทัตไม่สามารถทำได้จึงประกาศว่าหากผู้ใดสามารถแก้ปัญหาและขึ้นไปตลกได้จะยกทรัพย์สินสมบัติและให้ครองเมือง แต่เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็ไม่สามารถตอบได้ พระยาพรหมทัตคิดว่าตัวเองต้องตายภายใน ๗ วัน จึงสั่งให้นางพิมพาผู้เป็นมเหสีรักษาศีล ๕ และศีล ๘ ทุกวัน พระยาพรหมทัตก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงเรียกท้าวหัวค้อหล่อมาร่วมช่วยเหลือ

เมื่อถึงเวลา พระยาพรหมทัตให้ตี่ฆ้องร้องเป่าเรียกชาวเมืองมาพร้อมกันใน ท้าวหัวค้อหล่อมกล่าวให้ทุกคนเป็นสักขีพยานแก่แต่ แล้วก็ให้นางคันทาเทวีพากลับไปปราสาทแล้วจึงออกจากรูปหัวและเหาะขึ้นไปสู่สำนักของพระอินทร์เพื่อตอบคำถามได้ทั้งหมดทั้งตลกขบขัน พระยาพรหมทัตจึงยกบ้านเมืองให้ครอง เมื่อได้ครองราชย์แล้วได้ชื่อว่า “เจ้าสุวรรณหอมคำ” ทรงแจกจ่ายทรัพย์สินสมบัติเป็นทานแก่คนยากจน ๖ แสนทุกวัน เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต

ตอนท้าย ได้ประมวลขนาดกว่าดังนี้

พระยาพรหมทัตคือพระสารีบุตร นันทเสนาคือพระโมคคัลลานะ พระอินทร์คือพระอนนรุทธะ พระยานาคคือพระกัสสปะเถระ นางจันทร์บันฑิตคือพระนางสิริมหามายา พระนางพิมพามเหสีของพระยาพรหมทัตคือนางปชาบดีโคตมี นางนาคปัญจปาปีคือนางวิสาขา นางนาคมัทรีทริกาคือนางเขมิกษุณี นางคันธาคือนางสุนทรา (ระบุว่าเป็นมารดาของพระราहुล) และท้าวหัวค้อหล่อมคือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๐}

๒.๗ ลักษณะการประพันธ์และโครงเรื่อง

๒.๗.๑ ลักษณะการประพันธ์

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อมมีลักษณะเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว คือมีลักษณะที่น่าถ้อยคำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว ถึงแม้ว่าคำประพันธ์ร้อยแก้วจะแตกต่างกับคำประพันธ์ร้อยกรองในแง่ที่ว่า ไม่มีสัมผัสคล้องจองและท่วงทำนองต่างๆ ทว่าบทประพันธ์ร้อยแก้วที่ดีนั้น ผู้ประพันธ์จะเลือกสรรถ้อยคำที่นำมาเรียบเรียงอย่างประณีต เพื่อใช้สื่อความหมายได้ตามที่ตนต้องการและก่อให้เกิดความงามทางภาษาเช่นเดียวกัน^{๔๑} มีเนื้อหาที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย มีการสอดแทรกด้วยภาษาบาลีสันๆ แล้วแปลความเป็นภาษาไทยอีสานเช่นนี้ตลอดทั้งเรื่อง ดังเช่นข้อความต่อไปนี้

^{๔๐}พิชญา เพ็ญศรี, “การศึกษาแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อม”, หน้า ๖๒.

^{๔๑}ชุติสุนทรสังข์, วรรณคดีศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

“เอวเม สุตต์เอกัสมย ภควา สาวตถิย วิหารติ เขตวนอนาถปิณฑิกสส อารามเอถ โข อานนทเถโร อโหสิเอกัสมย นิทวจนยังค้ำตันว่า ดังนี้ อหิ อันว่าผู้ข้า อานนทเถโร นามตันชื่อ ว่าอานันเถระ สุตต์ หากว่าได้ฟังเอา วจน ยังมุขทวารแห่งปากพระพุทเจ้าเมื่อยังสถิตสำราญใน ป่าเขตรวัน อารามแห่งอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี อันมีในใกล้เคียงสาวตถิที่นั่นแล อถโข ในยามวิกาล นั้น เอกัสมยยังมีคราวหนึ่ง ภควา อันว่าพระพุทเจ้าแห่งเฮาเมื่อครั้งยังเป็นโพธิสัตว์ ยามนั้นได้เสวย สมบัติในชั้นฟ้าดาวติงสาสวรรค์เทวโลก มีอายุจักพระเสี้ยงหมดไป มีใจใครเมื่อเพื่อเกิดชั้นฟ้าภายบน ดังนั้นก็มีแล^{๔๒}

๒.๗.๒ ลักษณะโครงเรื่อง

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อจัดอยู่ในประเภทวรรณกรรม พระพุทศาสนาเพราะมีคำสอนที่ให้ข้อคิดคติเตือนใจในการดำรงชีวิตแม้จะไม่ใช่นิทานชาดกแต่ ผู้ประพันธ์ก็พยายามที่จะทำให้มีลักษณะของนิทานชาดกคือกล่าวถึงพระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ลงมา เกิดยังโลกมนุษย์เป็นท้าวหัวค้อหล่อแสดงให้เห็นบุญบารมีของตัวละครเอกในการปราบอธรรมด้วย อภินิหารตัวละครเอกโดยมากมักเกิดในตระกูลสูงแล้วมีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากจากตระกูลต้องตก ระกำลำบากต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆด้วยความทุกข์ยากเช่นถูกบุโรหิตชั่วใส่ร้ายเป็นต้นแต่ในที่สุดก็ สามารถเอาชนะอธรรมได้^{๔๓}

โครงเรื่อง (Plot) คือ ลำดับเหตุการณ์ของผู้แต่งผูกขึ้นมา แต่ละเหตุการณ์จะมีความ เกี่ยวเนื่องกันอย่างมีเหตุผล นั่นคือ เหตุการณ์หนึ่งจะต้องส่งผลกระทบให้เกิดอีกเหตุการณ์หนึ่ง ตามมาและต่อเนื่องเชื่อมโยงจนกว่าเรื่องนั้นจะจบลง จะมีการเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง ประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ มีการเรียงลำดับความคิดหรือความรู้ที่ผู้แต่งจะแต่งอะไรก่อนหลัง กล่าวคือ เริ่มต้นเรื่องที่ไหน ดำเนินเรื่องอย่างไร และจบลงอย่างไร ซึ่งวิธีการลำดับเหตุการณ์มีหลาย วิธีเช่น

- ๑) เรียงตามการเดินของเข็มนาฬิกาหรือตามปฏิทิน คือ เริ่มเรื่องที่เหตุการณ์เกิดขึ้น ก่อน ตามด้วยเหตุการณ์ที่เกิดถัดไป ตามลำดับจนจบ
- ๒) เล่าเรื่องย้อนหลัง คือ เมื่อเริ่มเรื่องนั้นเหตุการณ์ สำคัญในเรื่องยุติแล้ว
- ๓) เปิดเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตอนต้นและตอนจบของเรื่อง แล้วใช้วิธี เติมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน แล้วดำเนินเรื่องต่อไปตามเข็มนาฬิกาจนจบ
- ๔) เปิดเรื่องและดำเนินเรื่องคล้ายวิธีที่ ๑ และ ๓ แต่เพิ่มเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น แต่จะเกิดแน่นอนในตอนใดตอนหนึ่งข้างหน้าไปด้วย
- ๕) เรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องโดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานที่หนึ่ง และสถานที่

^{๔๒}(๑/๑/๑/๑-๔)

^{๔๓} ธีรพัฒน์ โนนทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า๑๗๕.

ที่อื่นเกิดขึ้นในเวลาตรงกัน หรือต่างกัน^{๔๔}

วรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ มีลักษณะเป็นนิทานคติธรรมที่มีลักษณะโครงเรื่อง ตามแบบที่ ๑ คือเรียงตามการเดินของเข็มนาฬิกาหรือตามปฏิทิน คือ เริ่มเรื่องที่เหตุการณ์เกิดขึ้นก่อนตามด้วยเหตุการณ์ที่เกิดถัดไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- ๑) นางจันทร์บันทิและสามีอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านปัญจนาคม เมืองพาราณสี
- ๒) คืนหนึ่งเวลาใกล้รุ่ง นางจันทร์บันทิผู้เป็นภรรยาฝันเห็นกบตัวหนึ่งไปกินพระจันทร์ในอากาศแล้วก็ตกลงมาสู่อกของตนจากนั้นก็สะดุ้งตื่น เมื่อไปถามบุโรหิตก็ได้คำทำนายว่าจะได้ลูกผู้ประเสริฐ แต่จะมีเพียงหัว และมีบุญมาก
- ๓) อีก ๑๐ เดือนต่อมา นางก็คลอดลูกและสามีของนางก็ตายลงในวันนั้นเอง นางจันทร์บันทิได้ลูกชายที่ตรงกับคำทำนาย มีชื่อว่า “ท้าวหัวค่อหล่อ”
- ๔) เมื่อท้าวหัวค่อหล่อเจริญวัย ท้าวหัวค่อหล่อก็ก่อจากกรุปห้วยมาช่วยทำงานบ้าน ทำอาหารเตรียมไว้
- ๕) ต่อมาเมื่อท้าวหัวค่อหล่อเจริญวัยได้ ๗ ขวบจึงออกไปเลี้ยงควายแทนแม่ทุกวัน
- ๖) เมื่อท้าวหัวค่อหล่อเจริญวัย อายุได้ ๑๓ ปี มีความคิดอยากค้าขาย จึงบอกให้แม่ไปกู้เงินนายบ้าน นายบ้านจึงให้กู้ตามที่ขอ
- ๗) เมื่อกู้เงินได้แล้วท้าวหัวค่อหล่อไปค้าขายกับเรือสำเภา
- ๘) ท้าวหัวค่อหล่อได้เห็นเกาะดอนทรายขาวแห่งหนึ่งที่สวยงามมาก จึงขอให้นายสำเภาส่งตนลงที่เกาะนั้น และให้มารับเมื่อจะกลับพาราณสี
- ๙) ท้าวหัวค่อหล่อได้ทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ จนมีดอกผลมากมายเพื่อเอาไปขายแก่พ่อค้าเรือสำเภาที่ผ่านไปมา
- ๑๐) วันหนึ่งมีลูกสาวพยานาค ๒ พี่น้องมาเล่นพืชพันธุ์ที่ท้าวหัวค่อหล่อปลูกไว้ก็เข้าไปทุบตีเล่นเพราะคิดว่าไม่มีเจ้าของ เมื่อทราบว่ามีเจ้าของก็จะชดใช้ค่าเสียหายให้
- ๑๑) นางนาคนำข้าวของทรัพย์สินต่างๆ ไปให้ท้าวหัวค่อหล่อเป็นจำนวน ๘๘ โกฏิ
- ๑๒) เรือสำเภาก็มารับท้าวหัวค่อหล่อกลับบ้านพร้อมทั้งเงินทองมากมาย
- ๑๓) อายุได้ ๑๖ ปี ได้ขอร้องแม่ไปสู่ขอนางคันธาเทวี ลูกสาวของพระยาพรหมทัตมาเป็นภรรยา
- ๑๔) นางได้ขอร้องเสนาอำมาตย์ไปกราบทูลพระยาพรหมทัต
- ๑๕) พระยาพรหมทัต ก็ให้สร้างสะพานเงินสะพานทองของตนมาถึงปราสาทของพระองค์ หากทำได้จะให้อภิเษกกับพระธิดานางจันทร์บันทิทเทวีจึงกลับไปบอกลูกของตน

^{๔๔}ยุวพงศ์ (ปะทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๙.

๑๖) ท้าวหัวค่อหล่อได้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า ด้วยบุญของพระโพธิสัตว์ซึ่งบำเพ็ญมานาน ๔ อสงไขยปลายแสนมหากัป พระอินทร์ใช้ญาณทิพย์จึงให้พระวิชฌกรรมไปเนรมิตสะพานเงิน สะพานทองแก่ท้าวหัวค่อหล่อ

๑๗) พระยาพรหมทัตยกลูกสาวให้โดยไม่เต็มใจ

๑๘) นางคันธาเทวีเสียใจที่ไม่ได้เสด็จประพาสอุทยานด้วยท้าวหัวค่อหล่อรู้เข้า ขึ้นหลังม้าเหาะไปสู่อุทยานก่อนพระยาพรหมทัตจึงออกจากหัวเป็นเทพบุตรรูปร่างงามเมื่อพระยาพรหมทัตไปถึงนึกว่าเป็นพระอินทร์เล่นมหรสพกับพระยาพรหมทัต

๑๙) เสนาผู้หนึ่งนามว่านันทเสนาคิดฆ่าท้าวหัวค่อหล่อจึงไปยุยงพระยาพรหมทัต

๒๐) พระยาพรหมทัตเรียกนางนันทาเทวีไปจัดการเสีย แต่นางคันธาเทวีไม่เห็นด้วย แล้วออกไปจากเมือง

๒๑) พระอินทร์ทรงเพ่งดูก็รู้พระยาพรหมทัตต้องการฆ่าท้าวหัวค่อหล่อ จึงเหาะมาถามพระยาพรหมทัตทั้ง ๔ ข้อ พระยาพรหมทัตจะต้องเหาะขึ้นมาตอบ หรือหาคนมาตอบและเล่นตลกกันในอากาศมิฉะนั้นจะไม่วิชีวิต

๒๒) ท้าวหัวค่อหล่อมาช่วยเหลือออกจากรูปหัวและเหาะขึ้นไปสู่สำนักของพระอินทร์เพื่อตอบคำถามได้ทั้งหมดทั้งตลกขบขัน พระยาพรหมทัตจึงยกบ้านเมืองให้ครอง เมื่อได้ครองราชย์แล้วได้ชื่อว่า “เจ้าสุพรรณต่อมคำ” ทรงแจกจ่ายทรัพย์สมบัติเป็นทานแก่คนยากจน ๖ แสนทุกวัน เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต^{๔๕}

ส่วนจบเรื่องมีความแตกต่างกันตามแต่ต้นฉบับของแต่ละผู้การจบเรื่องของวรรณกรรม อานิสงส์ผู้แต่งจะจบเรื่องตามแบบแผนของคัมภีร์ทางพุทธศาสนาทั่วไปคือการบรรลุธรรมของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และ อุบาสิกา ในระดับธรรมโสดาบัน สกิทาคามี อานาคามี และอรหัตต์ วรรณกรรมอานิสงส์จะบอกให้รู้ตอนจบคือมักจะกล่าวถึงเรื่องที่แสดงเช่น “สงกราชาตกอันว่าสังกาส ราชาชาติกสมตต์ก็แล้วเท่านี้ก่อนแล” การกล่าวจบนี้มีนิมิตของการกล่าวจบเป็นภาษาบาลีตามด้วยภาษาไทยให้รู้ว่าคัมภีร์จบแล้วคือคำว่า “แล้วเท่านี้ก่อนแล”

๒.๘ จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ

วรรณกรรมนิทานทั่วไปมักแต่งขึ้นเพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง ผู้แต่งคติธรรมและจริยธรรม ตลอดจนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมนั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นคติสอนใจหรือเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ พบว่ามีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อการสั่ง

^{๔๕} พิชญา เพ็งศรี, “การศึกษาแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ”, หน้า ๗๒.

สอนศีลธรรม จริยธรรมแก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะเรื่องความเพียร โดยผู้แต่งได้แสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกคือ ท้าวห้าวค่อหล่อ เป็นผู้ที่มีความเพียรไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ให้ข้อคิดเรื่องความกตัญญูตั้งข้อความต่อไปนี้

“**ตทา** ในยามกาลนั้น โภธิสต์ว์เจ้าก็ออกจากหัวอ้อมล้อมดั่งนั้น **ชคนติ** กวาดแผ้ว อาคาเร ในเขื่อนแล้ว ก็แต่งแปงไวยังข้าวน้ำโภชนะอาหารไว้ให้แม่แห่งตน ชูอันก็มีแล **มามาตา (มาตา)** อันว่าแม่แห่งโภธิสต์ว์เจ้า อันว่าค่าแล้วก็ได้ควายมาสู่เขื่อนแห่งตนช้วน คั้นว่าฮอดชูเขื่อนแห่งตน ปงแห่งถุงผ้าและสะไบไว้แล้ว**ทิสวา** นางก็ยังเห็นข้าวน้ำโภชนะอาหารอันเป็นโภธิสต์ว์เจ้า ตนเป็นลูกหา แต่แปงไวย้ถ้าแม่แห่งตนนั้นแล้ว**จินเตสิ** นางก็ว่า ดั่งฮัมเพิงนั้นแล้วโย **โกจิ บุคค** **โล** มาแต่งไวยังข้าวน้ำโภชนะอาหารไว้ ถ้ากุนีจางคนิงใจดั่งนี้ภุณชนติ นางเสวยข้าวน้ำโภชนะอาหารอันนั้น แลนางก็เข้าไปอุ้มเอาลูกรักแห่งตน แล้วก็จูบชมลูกแก้วแห่งตน แล้วนางกลับไปนั้นแล **ปุนนะ ทิวะเส** ในวันรุ่งเช้า ที่นางกินข้าวโภชนะแล้ว ก็ไปเลี้ยงควายเล่าแล **โพธิสโตโต** อันว่า โภธิสต์ว์เจ้า คั้นว่าแม่ไปสุ่ป่าแล้ว เจ้าก็เสด็จออกจากฮูปหัวอ้อมล้อมนั้น ก็กวาดแผ้วชำห้องทองเขื่อน”^{๔๖}

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานนั้นมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เช่นวรรณกรรมอันสงส์ภาคอีสานมีอันสงส์การทำบุญในจารีตหรือฮีต๑๒สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าการทำบุญตามฮีต๑๒ในแต่ละเดือนอย่างเคร่งครัดนั้นชาวอีสานรับรู้และเข้าใจอันสงส์ของการทำบุญเป็นอย่างดีโดยผ่านกระบวนการของวรรณกรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้วรรณกรรมวรรณกรรมพื้นบ้านยังส่งผลต่อแนวคิดและวิถีการทำบุญที่อยู่นอกเหนือจารีตทั้ง๑๒และถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสานซึ่งชาวอีสานถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศที่ไม่สามารถจะขาดได้ทุกครอบครัว

สรุปความได้ว่า จุดหมายในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานจึงเป็นเสมือนตัวจักรขับเคลื่อนกิจกรรมการกุศลต่างๆในแต่ละเดือนของชาวอีสานรวมถึงกิจกรรมงานบุญพิเศษที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสานนอกจากนี้วรรณกรรมอันสงส์ยังได้ส่งผลถึงการสร้างวรรณกรรมเรื่องต่างๆในภาคอีสานเสมือนเป็นการขับเคลื่อนให้สร้างวรรณกรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นในภาคอีสาน

๒.๙สรุปวรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านอีสาน และความเป็นมาของ

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง ท้าวห้าวค่อหล่อ

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าวรรณกรรมหมายถึงงานเขียนทุกชนิดทั้งประเภทร้อยกรองและร้อยแก้วเช่นนวนิยายเรื่องสั้นบทความเป็นต้นที่ผู้เขียนได้สื่อความคิดของตนเองรวมทั้งความคิดของผู้อื่นที่ได้สืบทอดต่อกันมาเช่นนิทานเป็นต้น ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้านหมายถึงงานเขียนประจำท้องถิ่นนั้นๆซึ่งในประเทศไทยได้แก่งานเขียนประจำท้องถิ่นภาคกลางภาคใต้ภาคเหนือและภาคอีสานใน

^{๔๖}(๑/๕/๑-๒/๑-๔)

งานวิจัยนี้หมายถึงาวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานผลงานที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาโดยการพูด และการเขียนของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น เช่น วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือวรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ เป็นต้นซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะใช้ภาษาพื้นบ้านในการถ่ายทอด เป็นเอกลักษณ์และสื่อเรื่องราวด้านต่างๆ ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นจารีตประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ แต่นิทานหมายถึงเรื่องเก่าที่เล่าสืบต่อกันมามีทั้งเหตุการณ์จริงและเรื่องที่แต่งขึ้นซึ่ง บางส่วนนั้นได้รับการบันทึกไว้แล้วมีลักษณะเป็นร้อยแก้วช่วยให้ผู้ฟังและผู้อ่านได้ผ่อนคลายทุกข์ ได้รับสุขและความรู้ในด้านต่างๆสามารถนำมาเป็นคติดำเนินชีวิตได้มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อให้เกิดความบันเทิงความสนุกสนานเบิกบานใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด เป็นคติเตือนใจช่วยอบรมบ่ม นิสัย ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติเพื่อเสริมศรัทธาในศาสนา เทพเจ้าและสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้าน โดยเนื้อเรื่องของนิทานเป็นเรื่อนานาชนิดแตกต่างกันไป อาจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย ความรัก ความโกรธ เกลียดริษยา อาฆาต ตลกขบขัน หรือแม้แต่เรื่อง แปลกประหลาดผิดปกติธรรมดา

การจำแนกประเภทนิทานสามารถจัดนิทานพื้นบ้านในลงประเภทของนิทานเหล่านี้ได้ เช่นนิทานเรื่องจำปาสีตันนางสิบสองสินไซเป็นต้นมีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์เพราะมีการแสดง อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่อสู้กัน, ลักษณะของนิทานพื้นบ้านโดยมากมีลักษณะเป็นนิทานวีรบุรุษเพราะตัว เองของนิทานมีบทบาทโดดเด่นเป็นวีรบุรุษในการต่อสู้เอาชนะปัญหาทั้งหลาย, ลักษณะของนิทาน ประจำถิ่นเช่นตำนานเมืองฟ้าแดดสงยางพื้นเวียงจันทร์เป็นต้น, นิทานชาดกเช่นนกกระจอกเป็นต้น หรือเรื่องปลาบู่ทองจัดเป็นนิทานสัตว์ส่วนนิทานที่มีลักษณะเป็นกึ่งนิทานสัตว์เช่นแก้วหน้าม้าพระยา คันคากเป็นต้นตัวเอกของนิทานเหล่านี้ไม่ได้เป็นสัตว์เหมือนตัวเอกในนิทานชาดกแต่เป็นมนุษย์ที่ซ่อน ตัวอยู่ในรูปของสัตว์หรือกึ่งคนกึ่งสัตว์นิทานตลกเช่นศรีธนญชัยเป็นต้น

เป้าหมายของวรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านอีสานคือ สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความ ต้องการของสังคม บันเทิงสาระความรู้ คติสอนใจ มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทานพื้นบ้านเพลง พื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ถ่ายทอดผ่านรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งเมื่อมีการจดบันทึก จึงกลายเป็นวรรณกรรม ลายลักษณ์คือการนำมุขปาฐะมาจดบันทึก เช่น ตำนาน นิทาน คำสอนต่างๆเพื่อใช้เป็นบทในการ ขับ อ่าน แสดง แพร่กระจายไปเรื่อยๆ เรื่องก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละภูมิภาค จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมวรรณกรรมท้องถิ่นย่อมสัมพันธ์กับฉันท ลักษณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ และส่งอิทธิพลให้กับสังคมต่อไปมี ลักษณะคล้ายกันคือต้องการถ่ายทอดคตินิยมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือสภาพเหตุการณ์ สังคมในสมัยนั้นๆ ผ่านการบอกเล่าเป็นนิทานหรือวรรณกรรมทำให้เข้าใจพื้นบ้านอีสานได้ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้น จุดหมายในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานจึงเป็นเสมือนตัวจักรขับเคลื่อนกิจกรรมการกุศลต่างๆใน แต่ละเดือนของชาวอีสานรวมถึงกิจกรรมงานบุญพิเศษที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสานนอกจากนี้

วรรณกรรมอันสูงส่งยังได้ส่งผลถึงการสร้างวรรณกรรมเรื่องต่างๆในภาคอีสานเสมือนเป็นการขับเคลื่อนให้สร้างวรรณกรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นในภาคอีสาน

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อมีความหลากหลายของต้นฉบับคือจารลงในใบลานล่องชาดไม่ประทับธรรมดา แต่ตัวอักษรที่ใช้บันทึกนั้นเป็นตัวอักษรธรรมอีสานทั้งหมดซึ่งแสดงให้เห็นขอบของการการอักษรที่แยกออกระหว่างอักษรทางโลกและอักษรทางธรรมซึ่งอักษรธรรมอีสานใช้จารเรื่องราวทางหลักธรรมเป็นในเรื่องของรูปแบบการแตงนั้นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อได้อาศัยรูปแบบพระสุตตันตปิฎกในการดำเนินเรื่องแต่จะเพิ่มในส่วนของอวสานพจน์เข้ามาซึ่งเป็นแนวคิดอิสระของผู้จารไม่ใช่ผู้จ้างเขียนเนื่องจากเป็นวรรณกรรมศาสนาใช้ภาษาผู้แต่งได้ใช้ภาษาบาลีและภาษาถิ่นอีสานองค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานหลายเรื่องเป็นองค์ความรู้ด้านพุทธศาสนาแนวประชาชนและพุทธศาสนาตามคัมภีร์หลักของพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกและวรรณกรรมอันสูงส่งได้ส่งผลต่ออิทธิพลของชาวอีสานในด้านองค์ความรู้ในศาสนาการสร้างเอกสารใบลานและการสร้างทุนทางวัฒนธรรมและที่สำคัญมีการสอดแทรกหลักธรรมและคติธรรมเพื่อสั่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี

ดังนั้นในบทต่อไปจะเป็นการศึกษาหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ เป็นลำดับต่อไป